

In dit nummer:

- 483 Kerstfeest: het hele heil van de hele Christus
H. de Jong
- 485 Na twintig jaren
J.C. Schaeffer
- 487 Geloofsgenoten?
D. Holwerda
- 489 Het Kind dat niet mocht groeien
H. Algra
- 490 Kerk en jeugd
J. Smelik-den Hollander
- 492 Het bovenaardse mededogen (4)
P.J. van Kampen
- 494 Zending: worden wij er beter van?
B. Wielenga

Opbouw

Tot opbouw van het gereformeerde leven

Rabin en Mozes

te vullen met andere voorbeelden van minder bekende personen met evenzeer prominente posities, maar dan meer buiten de schijnwerpers van de publiciteit.

Verantwoordelijkheid nemen of opgedragen krijgen. Een leidende positie innemen. Een hoge post bekleden. Dan weet je toch wat je te wachten staat? Hoge bomen vangen toch veel wind? Incasseringsvermogen en taxatie van risico's mag men van betrokkenen toch verwachten? Zeker, dat is zo. Toch is het niet het hele verhaal.

Geen heiligen

Voor mij is dit aanleiding om stil te staan bij de vraag, hoe je op te stellen tegenover personen met leidinggevende posities.

Uit het Oude Testament springt natuurlijk direct het voorbeeld van Mozes naar voren die nadrukkelijk

heiligen. Ook dat lezen we in de bijbel. Het kan geen kwaad hun doen en laten kritisch te volgen. Ook zij zijn verantwoording verschuldigd voor hun daden. Bij ons gebeurt dat gelukkig in een democratisch bestel.

We hoeven leidinggevend dus niet op een voetstuk te plaatsen. Evenmin hoeven wij hen omgekeerd als het even kan snel van het voetstuk te halen.

De hoge overheid

Wij spreken bij ons niet zo snel meer als vroeger over 'de hoge overheid'. Het feitelijke gedrag van onze publieke leidinggevend is ook lang niet altijd 'hoog', laten de media ons wel weten. Maar de overtuiging achter het gebed voor deze 'hoge overheid' is zo gek nog niet. Van meeleven met en meebidden voor autoriteiten in staat, kerk of maatschappij kan een heilzame werking uitgaan.

'Het volk ten baat' zei men vroeger in de Anti Revolutionaire Partij. Een stichting als 'Op de Bres' organiseert wellicht daarom een voortdurend gebed voor de overheid.

Tegenwoordig moet je stevig in je schoenen staan om een hoge post, in welke maatschappelijke sector dan ook, te bekleden. Daartegenover past op z'n minst respect en een constructieve opstelling.

Laten we terughoudend zijn met goedkope kritiek of leedvermaak wanneer iemand in zo'n positie wankelt, mislukt of afbrandt. Gezag en leiding is iets om zuinig op te zijn en constructief mee om te gaan.

Behandel de mensen zoals u zelf behandeld wilt worden, zou Mattheüs daarop zeggen (Mattheüs 7:21, vertaling Anne de Vries).

C. Bremmer, Voorschoten

De moord op premier Rabin van Israël bepaalt ons opnieuw bij het vaak eenzame en kwetsbare lot van prominente politieke of maatschappelijke figuren. Het is niet het enige voorbeeld dat ik dezer dagen kan noemen. De Nigeriaanse Ogoni-leider Ken Saro Wiwa werd onlangs na een showproces geëxecuteerd.

Juist toen ik het plan opvatte dit artikel te schrijven vernam ik dat de West-Duitse oppositieleider van de sociaal-democraten Sharping door eigen kameraden onverwacht het bos ingestuurd werd; naar nu blijkt na een lange periode van kuiperijen en intriges.

In de voorbije periode speelde in het media-spektakel de op- en neergang van enkele gerespecteerde (ex-)leidersfiguren voor de kandidatuur van secretaris-generaal van de NAVO. Voor henzelf en hun directe omgeving niet bepaald een aangename publiciteit.

Hoge bomen, veel wind

De door mij genoemde uiteenlopende berichten betreffen mensen die sterk in het licht van de schijnwerpers geopereerd hebben. Deze reeks is binnen hetzelfde tijdsbestek zeker aan

*toegejuicht worden
en ... murmureren
liggen
vlak bij elkaar*

heeft ervaren hoe wispelturig 'het volk' kan zijn. Toegejuicht worden en – om het klassiek te zeggen – murmureren liggen vlak bij elkaar. We weten hoe dit aan Mozes knaagde en dat hij uiteindelijk het beloofde land niet mocht binnengaan, zoals ook Rabin het definitieve resultaat van het vredesproces niet mocht aanschouwen. Saul, eens geliefd, werd een eenzaam en tragisch mens en uiteindelijk viel hij in eigen zwaard.

Het Oude Testament schildert tal van verhalen met intriges aan het hof van Israëls koningen. Sla het boek Koningen en Kronieken er maar op na. Leiders en mensen op hoge posities zijn, zo weten we verder, absoluut geen

De heer C. Bremmer is lid van de Tweede Kamer voor het CDA.

Veertiendaagse uitgave van de gereformeerde persvereniging opbouw

Redactie

Drs. H. Algra
Ds. J. Bouma
T. Hoekstra
Drs. P.J. van Kampen
Ds. J.M. Mudde
Ds. K. Muller
Prof.dr.mr. J.J. Oostenbrink
Ds. W. Smouter
M.J.F. van der Wal
J. Westerkamp-Stegeman

Adres van de redactie

Ds. K. Muller,
Oude Veenscheiding 15,
8446 LC Heerenveen.
Telefoon: 0513-620476
Telefax: 0513-627036.

Alle kopij dient uiterlijk dinsdags, in de week voorafgaande aan de week waarin Opbouw zal verschijnen, bij de redactie binnen te zijn.

Kerknieuws/Onder andere(n)

M.J.F. van der Wal,
Brugakker 60-17,
3704 RA Zeist.
Tel. 030-6961525.

Abonnementen en ledenadministratie

M. van Veelen-Vreugdenhil
Administratie Opbouw
Hunze 16
2911 EH Nieuwerkerk aan den IJssel
Tel. 0180-320205.
Gironummer 404945 t.n.v.
Geref. Persvereniging Opbouw.

Lidmaatschap Persvereniging

Aanmelding door overschrijving van min. f 25,- contributie op bovenstaand gironummer.

Abonnementen

Het aanvragen of opzeggen van abonnementen uitsluitend bij de administratie. Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november.

Abonnementsprijs

Bij vooruitbetaling te voldoen.
f 65,- per jaar of f 36,- per half jaar.
Voor studenten f 33,- per jaar.
Buitenland f 92,- per jaar of f 104,- per luchtpost. Chequekosten buitenland: f 15,-.

Advertenties

Tarief: 65 ct. per mm. bij 45 mm. breed (excl. 17,5% BTW).
Advertenties inzenden tot woensdag 8.30 uur, anderhalve week vóór verschijningsdatum. Familieberichten uiterlijk vrijdagmorgen, in de week voor verschijning. Advertenties en familieberichten rechtstreeks naar Nedag, t.a.v. het bedrijfsbureau.

Technische realisatie

Nedag Grafisch bedrijf b.v.,
postbus 208, 3770 AE Barneveld,
tel. 0342-410760, fax 0342-492542.

Druk

'Steenbergen', Zeist.

Opbouw wordt gedrukt op gerecycled papier.

Dit tijdschrift wordt ten behoeve van iedereen, die niet op de gebruikelijke manier kan lezen, uitgegeven op geluidscassette en/of in braille of grootletter. Informatie en opgave: CBB, Christelijke Bibliotheek voor Blinden en Slechtzienden, Postbus 131, 3850 AC Ermelo, tel. 0341-551014.

Kalender

van Ned. Geref. bijeenkomsten van meer dan plaatselijk belang.

Opgave: telefoon 0513-620476; telefax: 0513-627036.

1996

23 maart Jaarvergadering Opbouw;
spreker: drs P.J. van Kampen

13 april Ontmoetingsdag Ned. Geref.
Kerken te Barneveld; inl. en
huren van stands:
J.A.D. Schenkel, tel. 038-
3320128)

In de eerstkomende nummers (o.a.)

Marjon Busstra, Moslim kent Christendom uit boekjes en uit films
H. de Jong, Het boek van Aleid en Jan P.J. van Kampen, 'De rijkdom van Christus'
Simon Knepper, In eigen gemoed ten volle verzekerd - interview met D.J. Bakker

Ontvangen boeken

ds H. van Winkelhoff,

Ester - Terugblik en herkenning.

Hulp bij Bijbelstudie 36.

37 blz., f 7,50 ISBN 9060648870

Uitg. St. NGJ ism Buijten en Schipperheijn, Amsterdam.

Ook te bestellen door overmaking van f 7,50 op gironr. 3636216 (rektifikatie)

Gast of last?

Vluchtelingenwerk en de christelijke gemeente.

Brochurereeks "Evangelie en Moslims" nr. 9.

32 blz.

Uitg. Evangelie en Moslims, Amersfoort

Ds. C. Vonk,

De Heidelbergse Catechismus.

Preken, deel 8, zondag 22-24.

31 blz., f 3 exkl.

Uitg. NGK Brochures Vonk, Graaf Florisstr. 53, 3117 PJ Schiedam

Prof.dr. A.Th. van Deursen,

De Bataafse Revolutie (1795-1995)

52 blz., f 8,75 ISBN 9072462181

Uitg. Willem de Zwijgerstichting, Apeldoorn

Ds. B.C. Carp,

De actualiteit van de Psalmen.

101 blz., f 19,90 ISBN 9029713089

Uitg. Kok Voorhoeve, Kampen

Ds. A. Kool (red.), Homoseksualiteit en kerk;

Om de voortgang van het gesprek.

115 blz., f 22,50 ISBN 9023907663

Uitg. Boekencentrum, Zoetermeer

Mr drs H.J. Nijkamp,

Basisschool en overheid;

Waar twee werelden elkaar raken.

100 blz., f 15,- ISBN 9080083690

Uitg. GPC, Zwolle en GHBO, Zwolle (Postbus 166, 8000 AD Zwolle)

Ton Valkenburg, De rollen omgekeerd;

Zorgen voor hulpbehoevende ouders.

92 blz., f 16,50 ISBN 9029713216

Uitg. Kok Voorhoeve, Zwolle

Dr. E. Verhoef, Tessalonicenzen;

Een praktische bijbelverklaring.

Serie: Tekst en toelichting

106 blz., f 25,- ISBN 9024223180

Uitg. Kok, Kampen

K. Schilder, Verzamelde werken; 1940-1941.

(bezorgd door dr. George Harinck)

504 blz., f 95,- ISBN 9055600431

Uitg. De Vuurbaak, Barneveld

Bert Wiersema, Spokenjacht per helikopter.

Chris en Jorieke 7.

125 blz., f 15,75 ISBN 9055600555

Uitg. De Vuurbaak, Barneveld

Kracht voor elke dag. Bijbels dagboek 1996.

f 16,90 ISBN 9055600350

Uitg. De Vuurbaak, Barneveld

At Ipenburg e.a. (red.),

Albert Schweizer bulletin.

tijdschrift.

Uitg. Kok Tijdschriften, Kampen

Filippus dagboek 1996.

f 13,50 ISBN 9029713364

Uitg. Kok Voorhoeve, Kampen

Levenswoorden.

Uitgave 1995

55 blz., f 13,90 ISBN 9029713313

Uitg. Kok Voorhoeve, Kampen

G.W.V. Bijbels dagboekje.

f 24,90 ISBN 902660419X

Uitg. Callenbach, Nijkerk

Een goeie tip

Geef vrienden of familie een half-jaar OPBOUW cadeau. Bestel een cadeaubon door f 25,- over te maken op giro 404945 t.n.v. Opbouw, Nieuwerkerk/IJssel, met vermelding: 'cadeaubon'.

Kerstfeest: het hele heil van de hele Christus

H. de Jong, Zeist

Bij de hedendaagse christenen staat het Kerstfeest wel eens onder verdenking. Is het wel zo bijbels om dat feest te vieren? De rimram die de wereld om Kerst heengeweven heeft versterkt de vraag en voedt de twijfel. Kunnen we er maar niet beter nee tegen zeggen? hoor je opperen. En met een zekere jaloersheid kijkt men naar de oosterse kerken waar niet Kerst maar Pasen het feest bij uitstek is. Is dat eigenlijk niet veel bijbelser? We geloven toch niet in een geboren kindje? We geloven toch in de opgestane Heer?

Kerstzangen

Over bijbels gesproken, dat woord rolt gemakkelijk over christelijke tongen, terwijl het niet altijd zo eenvoudig is om uit te maken wat nu bijbels of onbijbels is. In hoofdzaak wel, natuurlijk, maar niet als het over zulke verfijningen gaat als de vraag of bepaalde gewoontes in de kerk de toets van de Schrift kunnen doorstaan, ja of nee. Op sandalen lopen is bijbels, op laarzen niet? – om maar iets onnozels te noemen en zo met de te vaak en te gemakkelijk gestelde vraag goedmoedig de draak te steken.

Toch wil ik vanuit de Heilige Schrift een poging wagen om het voor het Kerstfeest op te nemen. Wat mij altijd als heel eigenaardig is opgevallen is het feit dat er in het evangelie alleen maar *rond de geboorte* van de Zaligmaker gezongen wordt: De lofzang van Maria, de lofzang van Zacharias, de engelenzang, de lofzang van Simeon.

En dan wordt het stil in het evangelie. Geen lied op Goede Vrijdag, geen uitbundige hymne op de Paasmorgen, bij de Hemelvaart gaan de discipelen weliswaar met grote blijdschap naar huis, maar met welke liedteksten zij hun vreugde geuit hebben worden we niet gewaar.

En op de Pinksterdag vallen er wel veel woorden, maar dat zijn vogels die

lopen, niet vliegen (zoals de dichter Guillaume van der Graft zegt als hij het gesproken en het gezongen woord met elkaar vergelijkt).

Voltooid tegenwoordige tijd

Wat wordt er rondom Christus' geboorte nu eigenlijk bezongen in het evangelie? Het feit van de menswording van Gods Zoon als zodanig? Wil men al zingend het ogenblik betrappen waarop de werkelijkheid van de Ongeschapene de schepping binnendringt en de

Ongeziene in het vlees zichtbaar wordt? Het is waar, de inkarnatie heeft altijd de menselijke nieuwsgierigheid geprikkeld. Voedsel aan die nieuwsgierigheid geeft de Schrift echter nauwelijks.

Althans niet aan het geïsoleerde feit van deze menswording, want die is in de bijbel altijd verbonden met het doel ervan, het middelaarswerk van de Christus.

Dus, zoals het in het gezang heet: 'Wat deed uit 's hemels zalen / o Heer der heerlijkheên / op aard U nederdalen? / Uw grote liefde' alleen!' Gods

*niet:
Geboortefeest,
maar feest
van de hele
Christus*

liefde in Christus, dáár gaat in de Schrift de belangstelling naar uit.

Ik kan het ook zo zeggen: Het is het hele werk van de hele Christus dat in lofzangen als die van Maria, Zacharias, de engelen of Simeon bezongen wordt. En steeds gebeurt dat in de *voltooid tegenwoordige tijd*. Zijn u die werkwoordsvormen ooit opgevallen? 'Hij HEEFT een krachtig werk gedaan door zijn arm', zingt Maria. 'Hij HEEFT een hoorn des heils opgericht in het huis van David', horen we van Zacharias.

Er IS 'vrede op aarde', weten de engelen. En Simeon heeft het over het 'heil dat God bereid HEEFT voor het aangezicht van alle volken'. Is dat niet ontzettend sterk, die voltooide tijden?

Aan het begin van het karwei wordt al gedaan of Christus het hele werk gedaan en de hele klus geklaard heeft.

Zo vast staat dat, van de aanvang af!

Hieraan zie je ook duidelijk wie of Christus nu eigenlijk was en is. Niet een mens zoals wij, die van de nullijn af beginnen moest, waarbij maar afge wacht moest worden of Hij het werk ook zou kunnen voltooien. Dan zouden de triomfliederen rondom de geboorte inderdaad te vroeg zijn ingezet. Immers, 'wie van u die een toren bouwt, overrekenet niet eerst de kosten?' Wie verkoopt de huid voordat de beer geschoten is? Wie organiseert een fuif voordat hij voor zijn examen geslaagd is? Veel te hachelijk, toch? Hachelijk en dus belachelijk? Vogel tjes die vroeg zingen pakt de poes, zegt het spreekwoord. Bij Christus echter gaan de overwinningsliederen aan de strijd vooraf. En Johannes doet hetzelfde weer anders. Die zet in zijn evangelie de bruiloftswijn van de eeuwige vreugde voorop. Eén en ander laat zien wie Christus is: de Gezon dene van de Vader, gekomen uit het bijzijn van God zelf.

Christus-feest

Daarom zijn die liederen van het begin tevens de liederen van het einde. Wat je vóór in het evangelie aan gezangen aantreft slaat op alles: op Kerst, Goede Vrijdag, Pasen, Hemelvaart en Pinksteren tegelijk. Het evangelie zet in met een zangdienst waarin het geheel van Christus' werk op het blad staat.

Souvereiner kan het niet! En nu wordt opeens ook duidelijk hoe trefzeker de naam Kerstfeest gekozen is. Kerstfeest betekent Christusfeest. Dus niet: Geboortefeest, maar feest van de hele Christus, in zijn geboorte, lijden, sterven, opstanding, verheerlijking en uitstorting van de Heilige Geest. Dat alles vormt het licht tot verlichting der heidenen en de heerlijkheid voor Gods volk Israël, waar Simeon van rept in zijn korte lied.

Kerst het christelijke feest bij uitstek? Zo kan men het zien. Kàn; het moet niet!

Niets moet, bij dit soort dingen. En die verwereldlijking dan, naar de trant van het Midwinterfeest? Wel, wij hebben het helemaal zelf in de hand hoe wij het Kerstfeest vieren. Het is zeker goed hierbij opletend te zijn. Veel zingen, dat lijkt mij voor christenen op het Kerstfeest het beste. Veel zingen van het voltooide heil, van de open hemel die Christus door zijn komst op aarde ontsloten heeft. Dat er nog een zwaar stuk van de weg vóór ons ligt, misschien al in het volgende jaar, hoeft ons daarbij niet te hinderen. Dat was voor het geboren kind van Bethlehem niet anders.

En toch klinkt bij Hem dat gezang al aan het begin en gaat de vreugdewijn om het einde aan alles vooraf. Ook ons leven, mogen wij daaruit opmaken, staat van meet aan in het teken van de overwinning.

Onze kinderdoop, met liederen van bevrijding omringd, is daarvan de getrouwe getuige.

Op zaterdag 16 en 23 december spreekt Pieter van Kampen met dr. Peter Veldhuijzen, Nederlands gereformeerd predikant te Leerdam, in Het Interview, radio 5, 11.02 uur. Thema's: Het theologische geschiedbeschouwen van prof.dr. Klaas Schilder en Ontmoetingen met de R.U.-kunsthistoricus prof.dr. Frits v.d. Meer.

Kerstgroet

*Het is weer Kerstfeest, maar 't schijnt zinloos u te zeggen,
dat herders deze nacht verrukt zijn opgestaan.
U weet het allemaal; er valt niets uit te leggen;
't is lang geleden reeds en 't was hier ver vandaan.*

*De vuren doven uit en het wordt al maar kouder.
Wie hoort nog 't zingen van Gods witte legermacht
in zijn bekommernis? De wereld wordt snel ouder;
het licht zinkt naar de kim. En daarna komt de nacht.*

*Er reist een karavaan verlangend door woestijnen;
elk der drie Koningen brengt zijn eerbiedig deel.
Maar wat ons 't meest ontroert: zij moeten slinks verdwijnen.
In dit verhaal schijnt slechts Herodes actueel.*

*Want heeft hij niet de macht en moet het Kind niet vluchten?
En hoort gij Rachel niet, die jammert om haar kroost?
En toch: een Gloria gaat zingend door de luchten;
op deze aarde vree; God kwam de mens tot troost.*

*Nooit houdt het vragen op: Is alles reeds verloren?
En zo God ons bemint: waar is de laatste kans?
Dit heimwee laat niet los: Er is een Kind geboren,
een blijde ster wenkt stil en stralend aan de trans.*

*Het is weer Kerstfeest, maar is 't zinloos u te zeggen
dat herders deze nacht verrukt zijn opgestaan?
Waar God gesproken heeft daar valt niets uit te leggen,
waar Hij geroepen heeft, daar dient alleen gegaan.*

*Wij zingen Gloria en gaan het Kind begroeten.
't Was gratie dat Hij kwam bij mensen metterwoon.
God laat geen schreiend hart het eigen duister boeten.
Mijn hart, zingt Gloria en groet Gods eigen zoon.*

D. van der Stoep

Pastorale notities

Fanmail

Onder de vele geschriften die ons in de loop der jaren bereikten, zijn er twee die een bredere lezerskring verdienen.

Wat nummer 1 betreft: het bereikte mij niet, maar ik bereikte het. Het was namelijk op de buitendeur van de consistorie geplakt.
Ik vernam eruit dat ik vandaag geen

catechisatie zou geven. De schurken hadden zichzelf een middagje vrij gegeven!

Nummer 2 was ontroerend wat inhoud, taal en stijl betreft.

De lezer oordele zelf:

WelEer Waarde Heer Ds Vijfkind en Mevrouw!
Bij uwe as vertrek naar Krommenie wens ik u en de uwen Des s Heeren besten zegen toe.
En wens u daar te mogen zijn als eene Godelijke dienaar op eene recht plaast als opbouw zijner Gemeente aldaar. Ik hoop op zondag 15 Dezer bij uwe afscheid vertegenwoordiging te zijn om u en de uwen een woord toe mag spreken als mens tegen over mens. Maar ook als eene oprechte Dienstknecht des s Heeren.

J.H. Veeffkind

V R Y W E g e N S

(ingebroken bij ons)

Wij MoeTeN het nu opruimen

DS. VEEFKIND

alleen de
groep van
kwart voor
vier tot
half vijf

Na twintig jaren

4. Hoe nu verder?

J.C. Schaeffer, Apeldoorn

In dit (voorlopig) laatste artikel over de verhouding tussen de Ned. Geref. en Chr. Geref. Kerken vraagt ds Schaeffer, voorzitter van de NG-commissie Contact en Samenspreking met andere kerken, zich af hoe het na de CG-synode van Zierikzee nu verder moet. Moeten we de landelijke samensprekingen maar beëindigen of het rag-dunne lijntje, dat er nog is, vasthouden?

Een zware hypotheek

In Zierikzee is door meerderen gezegd, dat wij door de besluiten van onze laatste L.V. en met name dat over de vrouwelijke diaken, de samenwerkingsgemeenten in een moeilijke of zelfs onmogelijke positie hebben gebracht. Prof. W.H. Velema sprak op de synode van een zware hypotheek, die wij op deze gemeenten hebben gelegd. Want volgen zij hierin de L.V. of wijzen ze haar besluiten af? Het kan kleingeestig lijken om een beschuldiging te retourneren. Maar ik zou toch op z'n minst wat meer evenwichtigheid wensen in het taxeren van de positie van de samenwerkingsgemeenten. Worden deze gemeenten het slachtoffer van ontwikkelingen in Ned. Geref. kring of zijn ze het niet minstens zozeer van een bepaalde gang van zaken in de Chr. Geref. Kerken? Het is overigens wel opvallend – en dat is in Zierikzee ook wel opgemerkt – dat wij van deze gemeenten geen enkel signaal hebben ontvangen, dat we door te nemen of genomen besluiten hun positie onder druk zouden zetten of onhoudbaar hebben gemaakt. Integendeel, alle samenwerkingsgemeenten hebben bij mijn weten vóór het besluit over de vrouwelijke diaken gestemd! Dat mag toch te denken geven. Moeilijk wordt de positie van de betreffende gemeenten toch zeker niet minder daardoor, dat er in de Chr. Geref. Kerken met betrekking tot de samenspreking met onze kerken een ontwikkeling plaatsvindt, tegengesteld aan die van een aantal jaren terug. Toen was er sprake van stimulansen uit het kerkverband om de eenheid te zoeken en gestalte

te geven. Nu wordt synode na synode op de rem getrapt.

Heersen of dienen?

Ter synode heb ik mijn verontrusting geuit over de suggestie van sommige Deputaten om van de samenwerkingsgemeenten op den duur een duidelijke keus tussen het ene of het andere kerkverband te vragen. En deze verontrusting is alleen maar toegenomen, doordat deze suggestie door meerdere afgevaardigden werd ondersteund. Dat heeft dan ook geresulteerd in het besluit, dat Deputaten in de komende tijd de nodige aandacht dienen te geven aan de positie van de samenwerkingsgemeenten en de samenwerkende gemeenten.

Ik heb in Zierikzee gewaarschuwd tegen overheersing van de plaatselijke kerken door het kerkverband. Natuurlijk werd dit prompt weersproken met een beroep op de verantwoordelijkheid, die het kerkverband draagt m.b.t. de plaatselijke gemeenten. Toch waag ik het deze waarschuwing te handhaven. Het Chr. Geref. kerkverband riskeert het zich op onverantwoorde wijze te mengen in plaatselijke aangelegenheden. Hoe is het mogelijk, dat een synode of kerkverband van gereformeerde snit zo drastisch wil ingrijpen in plaatselijke ontwikkelingen, tenzij het kerk-van-Christus-zijn duidelijk en onomwonden in geding is?

Dat men nu zo spreekt over de samenwerkingsgemeenten is, zoals ik hierboven al memoreerde, allereerst verbazingwekkend in het licht van het verleden. Immers, de samenwerking in de diverse plaatselijke gemeenten is destijds door de Chr. Geref. synoden zelf gestimuleerd. Ooit was het toch voor hen een zaak van Goddelijke roeping de eenheid te zoeken en riep men met klem de plaatselijke kerken daartoe op.

En waar kan het samenspreken inderdaad beter gebeuren dan in de plaatselijke gemeenten? Immers, juist daar kan het best elkaars kerkelijk reilen en zeilen worden ervaren. Juist in de plaatselijke gemeenten kan men de prediking op de onderscheiden kansen beluisteren; kunnen de ambtsdragers, als de eerst verantwoordelijken voor het heil van de gemeente, met elkaar spreken over de wijze van uitvoering van die hoge roeping en kun-

nen broeders en zusters elkaar leren kennen in gesprekken rondom de open Bijbel. Juist zo kan er herkenning groeien en het verlangen om niet langer gescheiden op te trekken, maar ook aan de tafel van onze Heer het brood en de wijn met elkaar te delen als tekenen van het heil, dat ons samen gegeven is. Overigens heeft daar, waar men plaatselijk is overgegaan tot kanselruil en wederzijdse openstelling van de avondmaalstafel, het kerkverband – classicaal en regionaal – wel degelijk een keurende rol gespeeld en verklaard, dat die samenwerking de toets van het kerkverband kon doorstaan. En het is ook terecht, wanneer het kerkverband een plaatselijke gemeente rekenschap vraagt van haar doen en laten. Zeker als het om zo'n ingrijpende zaak als samenwerking en samengaan met een gemeente van een ander kerkverband gaat. Hier heeft het kerkverband dan ook metterdaad al meer dan eens de dienende rol gespeeld, die het toekomt. Maar verder mag het kerkverband ook niet gaan. Er is sprake van een ongeoorloofd héersen van de ene kerk over de andere als men daar, waar men plaatselijk elkaar als gemeenten van Christus herkend en erkend heeft, door het kerkverband op één of andere wijze geprest zou worden om daar van terug te komen of anders een keuze voor één van beide kerkverbanden te maken. Tenzij, nogmaals, onmiskenbaar het kerk-van-Christus-zijn in geding is.

Een vrijgemaakte stem

Mogelijk klinkt dit in Chr. Geref. oren als een typisch staaltje van independentistisch denken, zoals men dat van ons meent te kunnen verwachten. Laat ik in dit verband dan eens mogen doorgeven wat ik ooit las in een interview met de vrijgemaakte Prof. Dr. C. Trimp. Uit dit interview, dat oorspronkelijk gepubliceerd is in 'Rondom het Woord', het orgaan van de Bond van Geref. Vrouwen, is destijds uitgebreid geciteerd in een nummer van het Ned. Dagblad. Helaas heb ik het krantenknipsel bewaard zonder datering, maar ik schat, dat het van zo'n acht jaar geleden is. In dat interview benadrukte Trimp het belang van plaatselijke contacten tussen vrijgemaakten en christelijke gereformeerden. En ik

citeer nu breed uit de weergave van dit vraaggesprek in het ND:

„Als op plaatselijk niveau ('het beste dat je je denken kunt') zulke goede contacten tussen 'vrijgemaakten' en christelijk gereformeerden ontstaan dat eenwording mogelijk is, moeten die (in dit geval plaatselijke) kerken zich daarvan niet laten weerhouden door bijvoorbeeld een kerkverband dat daarin (nog) niet mee kan gaan, vindt prof. Trimp. 'Stel dat het op plaatselijk niveau heel goed lukt, dan mag het kerkverband zoiets nooit in de weg staan. Het is een oergegeven in ons gereformeerde kerkrecht, dat het kerkverband er niet is om de plaatselijke kerken te hinderen. (...) Je hebt natuurlijk allebei een roeping naar je eigen kerkverband toe. (...) Je moet natuurlijk ook geduld met dat kerkverband hebben, de pas misschien even inhouden, niets forceren en vooral geen ruzie maken. Maar als men plaatselijk inderdaad rijp zou zijn voor hereniging, zal geen macht ter wereld dat mogen keren. (...) Je kunt moeilijk in, bij voorbeeld, Zoetermeer veertig jaar wachten tot ze in Roodeschool of Oldenzaal ook eens een keer zover zijn! Ik denk niet, dat je dat voor Christus kunt verantwoorden.' De ene kerkeraad van die plaatselijk gefuseerde kerk moet zich dan maar bij beide kerkverbanden als lid aanmelden, meent prof. Trimp. 'Of dat geaccepteerd wordt? Tja, het is nieuw in de kerkgeschiedenis, maar daar moeten we dan maar aan wennen. Zo'n situatie is echter geen aanklacht tegen die verenigde kerk, maar tegen óns.' ” (De accentuering is van mij – JCS).

Ik hoop van harte dat dit allesbehalve independentistische, maar oergereformeerde geluid van onverdachte zijde in Chr. Geref. kring de aandacht mag krijgen, die het verdient.

Hoe nu verder?

Het is absoluut frustrerend te merken, dat twintig jaar na de Gemeenschapelijke Verklaring van 1975 landelijk de kloof tussen onze kerkverbanden alleen maar wijder is geworden. De synode van Zierikzee heeft deels begrijpelijk, deels onbegrijpelijk voor de komende periode nieuwe punten geplaatst op de gespreksagenda: de relatie tussen Schrift en confessie; de vragen t.a.v. het AKS en het besluit inzake de openstelling van het diakenambt voor de zusters der gemeente. En het aloude gesprekspunt over de toeëigening des heils heeft een nieuw jasje gekregen. We zouden nu met

elkaar moeten spreken over de gevolgen van het feit, dat de verschillen m.b.t. dit punt nog niet voldoende duidelijk zijn weggenomen. Eerlijk gezegd lijkt me dat slechts een gesprekspunt voor de Chr. Gereformeerden onderling. Want ons standpunt in dezen kan al jaren bekend zijn: deze verschillen in elkaar dragen en elkaar hierin zo mogelijk blijvend aanvullen en bevruchten.

Zouden wij niet moeten voorstellen het gesprek maar te stoppen, op z'n minst voor een bepaalde periode? Welk nut heeft het ermee door te gaan als het voorspelbaar is, dat het gespreksklimaat met de jaren alleen maar verslechtert? Roept het niet alleen maar irritaties op, die we elkaar zouden moeten besparen? Moeten we de Chr. Gereformeerden niet eens een aantal jaren de tijd gunnen om in hun eigen, zichtbaar verdeelde, huis de zaak op orde te brengen en hen voorlopig niet meer lastig te vallen met de vraag of wij in dit land sámen kerk van Christus kunnen zijn? Deze vragen, in de vorige Opbouw nog verwoord door Fokke Bouma uit Dronten, zijn alleszins begrijpelijk. En als één van degenen, die geroepen is namens onze kerken de gesprekken te voeren, moet ik eerlijk bekennen ze ook aanlokkelijk te vinden. Tegelijk besef ik, dat het afbreken van de kontakten op landelijk niveau toch wel diep ingrijpend zou zijn. Wij zouden daarmee een daad stellen, die wel eens voor lange tijd bepalend kan zijn voor de landelijke kontakten. En juist daar, waar plaatselijk de samensprekingen misschien aarzelend op gang gekomen zijn of de verhoudingen nog vrij broos zijn, zou zo'n landelijke gesprekspauze wel eens een negatieve invloed kunnen hebben. Ik weet daarom vooralsnog geen betere houding aan te bevelen dan het ragdunne lijntje dat er is toch maar vast te houden.

Nog een vrijgemaakte stem

Tenslotte nog iets over de toespraak van Dr. A.N. Hendriks als deputaat van de Geref. Kerken (vrijg.) tot de Chr. Geref. synode. Voor de zoveelste keer heeft een vertegenwoordiger van de vrijgemaakte kerken in kontakten met een ander kerkverband de gesprekspartners aangesproken op hun relatie met onze kerken. Hendriks merkte op, dat in verdere gesprekken met Chr. Geref. Deputaten ongetwijfeld nog een aantal zaken de aandacht vraagt. En hij zegt dan:

„Van de kant van onze kerken zal dat zeker zijn uw verhouding tot de Neder-

lands Gereformeerde Kerken. Die verhouding roept bij ons steeds sterkere vragen op. Wij zijn dankbaar dat wij elkaar kunnen vinden bij de trouw aan de gereformeerde belijdenis. Juist dát gegeven doet ons vragen stellen. Hoe kunt u opening bieden aan een plaatselijke samenwerking, ja aan een plaatselijk samengaan met kerken, die in haar kerkverband ruimte geven aan afdwaling van de gereformeerde confessie, aan de vrouw in het ambt en aan kinderen aan het avondmaal? (...) Is het ongepast, wanneer onze kerken u vragen tot een schriftuurlijke positiebepaling te komen?’”

Misschien zouden we er zo langzamerhand aan gewend moeten zijn, dat onze vrijgemaakte broeders het niet kunnen laten, waar ze maar de gelegenheid krijgen, een poging te wagen om een wig te drijven tussen 'bevriende' kerkgemeenschappen en ons. Maar eerlijk gezegd went dat nooit.

En het doet des te meer pijn, nu de vrijgemaakte synode van Ommen, hoe aarzelend ook, na jaren besloot weer eens met vertegenwoordigers van onze kerken in gesprek te gaan. Dr. Hendriks is n.b. één van de deputaten, die aan deze gesprekken met ons heeft deelgenomen. Het verslag van deze gesprekken en de conclusie daaruit moeten nog aan de volgende vrijgemaakte synode worden aangeboden. Nu hoeven we zeker niet de illusie te koesteren, dat deze gesprekken het beeld van onze kerken bij onze vrijgemaakte gesprekspartners ingrijpend ten goede hebben veranderd. Maar ik acht het, op z'n zachtst gezegd, bepaald onelegant, dat Hendriks in dit stadium van eerste aarzelende kontakten gewoon doorgaat voor de zoveelste keer de staf over ons te breken voor het forum van een kerkgemeenschap, waarmee wij ondanks alles toch zo'n hechte relatie hebben. Al vroeg Hendriks niet aan óns of het ongepast is, m.i. mag ons antwoord hierop duidelijk zijn.

De trieste balans van alles opmakend moet het ons wel klein en ootmoedig maken. Het (weer) samenbrengen van broeders is duidelijk absoluut geen mensenwerk. Het blijkt op geen enkele wijze iets, dat wij wel even in kunnen en kruiken kunnen krijgen. Over toeëigening van het heil – de heelheid – gesproken! Laten we de Heer van de kerk smeken, dat Hij ons door zijn Geest en Woord bijeen brengt.

Noot:

1. De Reformatie, Jaargang 71, nr. 6, 11 nov. 1995.

Geloofsgenoten?

D. Holwerda, Zuidhorn

'Door vragen wordt men wijs'. Dit gezegde geldt niet alleen van den vrager, maar ook van den bevrage. Dat ervoer ik, toen eind oktober wijlen ds. Postma, een van mijn beste vrienden, mij schriftelijk een vraag stelde over Gal. 6,10: „Laten wij dan, daar wij de gelegenheid hebben, doen wat goed is voor allen, maar inzonderheid voor onze geloofsgenoten.”

Tekst en context

Met dr. W. Sikken¹ liet het hem onbevredigd, dat bij de gangbare vertaling de eenheid van de verzen 6-11 ver te zoeken is. En met Sikken vroeg hij zich af, of het slot van deze passage – in het Grieks 'tous oikeious tēs pisteōs' – wel bedoeld was in de zin van 'geloofsgenoten' (of, zoals de Statenvertaling iets letterlijker weergeeft 'de huisgenoten des geloofs'). Sikken schrijft²: „Als dit hier eens iets kon betekenen van 'bouwers van het geloof', dan hadden wij de eenheid van vers 6-11.” Immers: dan zou Paulus met deze woorden terugkeren naar wat hij in v. 6 geschreven had:

„Wie onderricht ontvangt in het Woord, moet zijn leermeester laten delen in alle goede dingen.” „Dat goede”, zo zou de apostel dan hier aan het slot schrijven, „waarover ik het in v. 6 had, moet je weliswaar tegenover allen betrachten, maar toch wel in het bijzonder tegenover je leraars, die ik in v. 6 noemde; tegenover die mensen dus die het geloof in je plantten en aanwakkerden.” Men moet toegeven, dat deze suggestie van Sikken aantrekkelijk is.

Het 'dus' aan het begin van v. 10 laat trouwens al weten, dat Paulus hier nog eens nadrukkelijk wil onderstrepen wat hij in het voorafgaande heeft betoogd. En een z.g. 'ringcompositie', waarbij men een passage afsluit met een herhaling van dat waarmee men die begon, kan men bij Paulus wel meer vinden³.

Maar de grote vraag is: laat het Griekse woord dat Paulus hier bezigt (nl. 'oikeios') zo'n uitleg toe? Ik heb die tot dusver in geen enkele vertaling van Gal. 6 gevonden. En evenmin in nieuwtestamentische woordenboeken. Ook bij onze vertaling in het Gronings zijn wij van de gangbare weergave niet afge-

weken. Ik had blijkbaar eerst een expliciete vraag naar de juistheid ervan nodig om wakker te worden en het probleem te zien. En het was wéér eens de zo alert en zorgvuldig lezende ds. Postma die met zijn vraag mij aan het denken én zoeken zette.

Het gebruik van 'oikeios' met de genetivus

Ziehier wat mijn speurtocht heeft opgeleverd. Stephanus⁴ noemt een plaats uit Plutarchus' *Publicola* (21,9) waar van een groep Sabijnse families, die Claudius op advies van Publicola naar Rome laat verhuizen, gezegd wordt: dit is een groep „die onder de Sabijnen het meest vreedzaam waren en *gesteld op* een rustig en stabiel leven.” Wat ik hier met 'gesteld op...' vertaalde is de verbinding 'oikeios' met genetivus. Stephanus biedt als Latijnse weergave: 'studiosus', d.i. 'zich richtend op' of 'streven naar'. Stephanus haalt als vindplaatsen voor deze betekenis ook uit het lexicon van Schweighäuser op Polybius (Oxford 1822) een vijftal plaatsen aan. Men kan die thans – met nog andere – halen uit het eerste volledige *Polybios-Lexikon* van Arno Mauersberger (Berlin 1975). Mauersberger vertaalt in deze gevallen

*door zijn vragen
ben ik weer
heel wat
wijzer geworden*

soms met 'zugeneigt', soms met 'darauf aus'. Ik noem er enkele van. Als eerste 5, 87, 3: Ptolemaeus gaat, na een groot succes in de oorlog te hebben geboekt, volgens Polybius al te vlot in op vredespogingen van zijn tegenstander. Polybius wijt dit aan zijn gemakzucht: „hij was niet wars van gemak, maar – meer dan moest – *daartoe geneigd*.” De tegenstelling 'wars van'/'geneigd tot' wordt hier uitgedrukt door de tegenstelling 'allotrios'/'oikeios' (eigenlijk 'vreemd'/'eigen'), verbonden met de genetivus ('hēsuchia' = 'gemak'). Vervolgens 38, 5, 4. Daar zegt Polybius van de natuur: „ze houdt er niet van almaar bij hetzelfde te blijven, maar is altijd *uit op* verandering ('metabolēs oikēa').”

Dan als laatste plaats uit Polybius: 4, 57, 4. Daar chartert een overloper uit Aetolië een zekere Dorimachus en diens mannen voor een aanval op een

stadspoort waarvan hem bekend is, dat de bewaking veel te wensen overlaat, omdat de bewakers zich plegen te bedrinken. Hij doet, zo staat er, juist op Dorimachus en diens mannen een beroep, „omdat die heel *ervaren* zijn in dat soort ondernemingen.” Opnieuw staat hier 'oikeios' met de genetivus. Het bekende woordenboek van Liddell-Scott-Jones voegt aan deze collectie nog twee plaatsen toe (s.v. IV 2b). De eerste komt uit Strabo (17, 1, 5). Vertelend, hoeveel belangstelling de Ptolemaeën-vorsten in Egypte hadden voor zaken als de jacht op olifanten, zegt Strabo, dat de vroegere vorsten van Egypte zich niet om dergelijke zaken bekommerden, „ofschoon ze wel degelijk – zij zelf én hun priesters – *uit* waren *op kennis* ('oikeioi sofias').” Liddell-Scott-Jones vertalen hier – in overeenstemming met wat we Stephanus in de Plutarchus-tekst zagen doen – 'oikeioi' met 'students of' ('zich toeleggen op'). De tweede plaats die zij aanhalen komt uit de pen van de filosoof Iamblichus. In zijn werk 'Het leven van Pythagoras' (30, 176) schrijft deze, dat het volgens de Pythagoreeërs – in navolging van hun meester – „geenszins nuttig of heilzaam was zomaar van de bestaande wetten af te stappen en *zich in te zetten voor* (staatkundige) vernieuwing ('oikeious einai kainotomias').”

Lijnen van betekenisontwikkeling

Ofschoon het aantal plaatsen dat ik in eerste instantie vond tamelijk beperkt is, laten ze aan duidelijkheid niet te wensen over en wijzen ze eenduidig op een bepaalde ontwikkeling van de betekenis van het woord 'oikeios'.

Heeft men eenmaal zo'n betekenis vastgesteld, dan stelt men zich uiteraard ook de vraag hoe deze betekenis zich uit de grondbetekenis van het woord heeft kunnen ontwikkelen.

Ik heb een vermoeden hoe de semasiologische⁵ lijnen in het onderhavige geval lopen. Het woord 'oikeios' hangt samen met de woorden 'oikos' en 'oikia', die 'huis' betekenen. 'Oikeios' betekent oorspronkelijk dan ook 'tot het huis behorend'; en vandaar 'eigen' (in tegenstelling tot 'vreemd'). In overdrachtelijke zin gaat het dan, verbonden met de genetivus, betekenen 'thuis in ...', en dus 'vertrouwd met ...', 'bedreven in ...'. Zó vinden wij het daareven in Polybius 4, 57, 4. Vervolgens zal er, denk ik, een verschuiving hebben plaats gehad, waar-

door het woord niet zozeer de *vaardigheid* in –, maar meer de (emotionele) *betrokkenheid* bij een zaak ging uitdrukken. We zouden kunnen zeggen: van 'thuis in ...' ging 'oikeios' betekenen 'zich thuis voelend bij ...'; en vandaar 'verknocht aan ...', 'gesteld op ...'. In die zin vinden we het woord in Plutarchus' *Publicola* 21, 9 en in Polybius 5, 87, 3. Van daaruit moet het dan, dunkt mij, zijn doorgeslagen naar de *intentionele* kant: wie op iets gesteld is, wacht vaak niet passief af tot hem dat in de schoot valt, maar *zet er zich ook actief voor in* dat te krijgen. Zo komt 'oikeios' uiteindelijk tot de betekenis 'uit op ...', 'strevend naar ...', 'zich inzetend voor ...'. In die laatste betekenis troffen we het woord aan in Polybius 38, 5, 4; Strabo 17, 1, 5 en Iamblichus' *Leven van Pythagoras* 30, 176.

Terug naar Gal. 6,10

Nu, met die laatstgenoemde plaatsen is – wat de betekenis van 'oikeios' betreft – Gal. 6, 10, als ik de context in rekening breng, het nauwst verwant. Paulus zal in de laatste woorden van dit vers de mensen op het oog hebben gehad *die zich inzetten voor het geloof*. En hij bedoelt daarmee de apostelen en hun helpers, die immers *erop uit* (gezonden!) zijn de mensen te brengen tot het in geloof gehoor geven aan het evangelie, zoals Rom. 1, 5 het uitdrukt; vgl. ook 16, 26.

Een bezwaar tegen de gangbare exegese

Ik vraag mij bovendien af, of, indien Paulus hier mensen op het oog had die *door het geloof van vreemd eigen* ('oikeios') geworden zijn, hij zich in een genetief-verbinding ('pisteos') zou hebben uitgedrukt. Als ik parallelle plaatsen vergelijk, zou ik veeleer 'en pistei' ('in het geloof') of 'kata pistin' ('krachtens het geloof') hebben verwacht. Ik denk hier aan 1 Tim. 1,2, waar Paulus van Timotheüs spreekt als van 'zijn echt kind *in het geloof*'. Het geloof is hier, om zo te zeggen, *het vlak* waarop Paulus van een vader/zoonverhouding kan spreken. In de paralleltekst Tit. 1,4 heet het van Titus: „mijn echt kind krachtens (of: gerekend naar; Gr. 'kata') het geloof dat wij gemeen hebben.” Het geloof is hier *het gezichtspunt* waaronder Paulus zijn verhouding tot Titus bekijkt; ofwel *de maatstaf* die hij bij de beoordeling van die verhouding hanteert. Een heel goede parallel biedt ook Jac. 2,5: „God heeft toch mensen die *naar wereldse maatstaf* arm waren, uitgekoren om *in het geloof* rijk te worden en

erfgenamen van het beloofde koninkrijk.” Men zie verder nog Gal. 2,20: Paulus is voor de wet gestorven; voor zover hij leeft, leeft hij *in het geloof* in den Zoon van God. Slechts in het geloofsdomein kan hij als levende gelden; in het domein der wet is hij een dode.

Ook Tit. 3,15 valt hier te noemen: „Groet allen die ons liefhebben *in geloof*.” Het geloof is in hun liefdesrelatie tot Paulus bij deze mensen de bepalende factor.

En omdat dit laatste bij de traditionele opvatting van de tekst ook in Gal. 6,10 het geval zou moeten zijn (dat nl. het geloof de bepalende factor zou moeten wezen, op grond waarvan men de bewuste mensen als 'eigen' ('oikeios') kan betitelen, zou men ook daar 'en pistei' of 'kata pistin' mogen verwachten. Het gebruik van de genetivus⁶ maakt daarom de traditionele uitleg van deze tekst voor mijn besef twijfelachtig.

Dienen en gediend worden

Ik was – en ben nog steeds – ds. Postma erg dankbaar, dat hij deze zaak bij mij heeft aangekaart. Door zijn vragen ben ik weer heel wat wijzer geworden.

En tevens prijs ik me gelukkig, dat ik *meteen* in de kwestie gedoken ben die hij me voorlegde. Ik heb hem al na enkele dagen mijn bevindingen in grote trekken kunnen voorleggen. Enthousiast heeft hij daarop gereageerd op een briefkaart die hij minder dan een week voor zijn dood mij schreef. Op zijn begrafenis heeft men van ds. Vogel kunnen horen, dat hij deze gezegd had nu nog eens opnieuw over dit Schriftgedeelte te willen preken. Dat heeft helaas niet zo mogen zijn. Maar wel kunnen wij dankbaar vaststellen, dat onze vriend tot in zijn laatste dagen gebleven is wat hij was: een gedreven en begenadigd bijbelvorser.

Noten:

1. Dr. W. Sikken, *Uit en bij de brief aan de Galaten*, Nijkerk, z.j.
2. a.w., blz. 82 v.
3. Zie mijn artikel *Accentverschuiving in Opbouw*, jrg. 38, blz. 326, kol. 1
4. H. Stephanus, *Thesaurus Graecae Linguae*, vol. V, Paris 1842-1846, col. 1770.
5. *Semasiologie* is dat onderdeel van de filologie dat zich bezighoudt met de betekenissen van een woord en de relaties daartussen.
6. Men zal moeten toegeven, dat de genetivus 'theou' bij 'oikeios' in Ef. 2,19 een heel andere functie heeft: God heeft ons tot zijn eigendom gemaakt. In onze relatie tot God speelt het geloof niet de rol die God zelf daarin speelt.

Gedichten lezen

Vervreemd

Twee mensen lopen zwijgend door een woud in late herfst, nog enk'le bruine blaren dwarrelen langzaam neer in 't droeve staren der naaktgelaten bomen; even houdt de man een blad, dat hij toen 't aan kwam waren zo zonder denken greep, langzaam ontvouwt boven haar hoofd hij dan zijn hand, en koud omvangt de lucht het blad dat weer gaat waren –

doch even slechts, want in de zware pracht van 't haar der vrouw die zwijgend hem beg'leidt, daalt het zacht neer terwijl zij verder schrijdt.

En als wat later wind heur haren doorwoelt en 't blad weer daalt naar waar het de aarde wacht, ziet hij haar aan, maar zij heeft niets gevoeld.

A. Roland Holst
(uit: *Verzen* 1911)

Een gedicht als dit vraagt erom heel aandachtig gelezen te worden. Let op de elementen waarmee de sfeer van de herfst wordt opgeroepen.

Zie hoe de verhouding tussen de beide mensen aansluit bij die sfeer van stilte en vergankelijkheid; ze weten elkaar niets te zeggen en het kleine, wat plagerige gebaar van de man wordt door de vrouw niet eens opgemerkt, haar aandacht is niet op hem gericht.

Hij hoopt nog op iets als herkenning van een signaal, hij ziet haar aan, maar zij heeft niets gevoeld.

Wat er ooit tussen hen geweest mag zijn, het is voorbij, over, uit. Dit kleine gebeuren krijgt extra reliëf door de sfeer eromheen en de symboliek wordt wel heel duidelijk in de voorlaatste regel: het blad daalt naar waar het de aarde wacht.

Iets over de 'technische' kant van het gedicht. Een bepaalde klinker komt heel veel voor (assonantie) en dat is de aa. Sommigen zeggen: dat is een sombere klank en het gedicht wordt er ook somber door.

*Maar zo zit het niet! In het gedicht van vorige week kwam de aa-klank ook veel voor, maar het was helemaal geen somber gedicht. Geen enkele klinker is op zichzelf droevig of blij, maar **de betekenis van de woorden** staat voorop.*

De dichter biedt ons de gelegenheid die betekenis bij het hardop lezen extra goed uit te laten komen door middel van bij voorbeeld de klinkers en het ritme. Roland Holst is een meester op dit gebied!

Nog even dit: Reacties zijn welkom. Mijn adres is: Spoolderbergweg 18, 8019 BD Zwolle.

T. Hoekstra, Zwolle

Het Kind dat niet mocht groeien

H. Algra, Den Helder

Een baby is vaak vertederend. Hij roept tedere gevoelens bij volwassenen op. We beseffen intuïtief dat zo'n klein mensje beschermd moet worden.

Door zijn weerloosheid is de baby volkomen afhankelijk van mensen. Hij doet een appèl op ons: „ik kan niet voor mezelf zorgen, jij moet voor me zorgen.” Een baby wil geknuffeld en vertroeteld worden. Liefde en aanraking zijn voor zijn groei net zo belangrijk als bescherming tegen warmte en kou.

Ik!

Er komt een periode waarin veel kinderen eenkennig worden. „Ik wil jou en geen ander!” Ze zijn dan erg afhankelijk van een beperkt aantal vertrouwde opvoeders. Maar kinderen groeien verder; ze blijven niet zo afhankelijk. Ze ontwikkelen

na 2000 jaar nóg in de kribbe

zich tot eigen 'ikjes'. Ze gaan 'nee' doen, 'nee' zeggen, weglopen, ze weigeren het eten, ze willen niet slapen, ze komen steeds hun bed uit. De dwarse peuter kan zijn ouders tot wanhoop drijven. Dit gedrag van het kind stelt hoge

eisen aan de ouders. Pas in de omgang met peuters blijkt werkelijk wat ouders aan pedagogische kwaliteiten in huis hebben.

Zo ben jij niet

Bij peuters moeten ouders een stapje terug doen. Kind en ouder vallen niet meer zo samen, vormen minder een twee-eenheid.

Soms verlangen ouders weer terug naar de baby die het heerlijk vond om geknuffeld te worden. Ze ervaren een stukje verlies, alsof ze door hun eigen kind in de steek worden gelaten.

Leren los te laten is misschien wel de moeilijkste opdracht voor opvoeders. Soms willen ouders het kind voor zichzelf houden, alsof het hun bezit is: een kind naar hun beeld.

Het mag zich niet op eigen kracht ontwikkelen. Deze ouders ontwikkelen (meestal onbewust) allerlei patronen waarmee ze het kind klein kunnen houden.

Want hoe groter het wordt, hoe meer verlies ze voelen. „Zo ben jij niet” zeggen ze tegen de peuter en later tegen de puber die toch probeert om zelf groter te groeien. „We hebben zó in jou geïnvesteerd en nu doe je ons dit aan...” Hun kind mag niet worden wie het zelf is.

De kleine Jezus

Kerstfeest wordt in de hele westerse wereld gevierd. De andere christelijke feestdagen worden nauwelijks gevierd: die dagen zijn hooguit goed voor wat extra vrij. Het lijkt wel of de mens graag het accent legt bij een kleine Jezus.

Zolang Hij in zijn kribbe ligt, is er niets aan de hand. Dan kunnen ze Jezus houden zoals zij het graag zien. Jezus als Kind naar ons beeld. Op die manier wordt Jezus krachteloos gemaakt.

Zouden de mensen, die Jezus alleen maar als baby willen zien, lijken op ouders die niet willen dat hun kind groter groeit? Zo iemand houdt zijn geloof op baby-niveau. Geloof? „Het doet me wel iets, als ik in de auto naar een religieus programma kan luisteren. Zo'n kerstnachtdienst, dan lopen de rillingen me over de rug. En op zondag

kijk ik ook af en toe naar een televisiekerkdienst.”

Zo'n geloof heeft iets vertederends, het raakt het gevoel. We doen eraan als we er behoefte aan hebben, daarna gaan we weer over tot de orde van de dag.

De Zoon werd volwassen

Wie bij Jezus alleen denkt aan een baby, houdt ook zijn geloof op baby-niveau.

Hij kiest voor een maakbare God.

Vraagt Jezus dat wij Hem volgen?

Betekent dit dat we moeten kiezen tussen goed en kwaad, dat we Hem moeten gehoorzamen? „Nee toch, want zo is Hij niet!” denken ze.

Misschien is het dus niet zo verwonderlijk dat de samenleving kerst wel weet te vieren maar zich geen raad weet met de andere christelijke feestdagen....

Na het kerstfeest is het Goede Vrijdag geweest, daarna werd het Pasen. De Zoon is volwassen geworden. Een volwassen geloof rekent met de leiding van God in ons leven.

Zelfs na 2000 jaar kennen veel mensen Jezus echter nog steeds alleen maar als kindje in de kribbe.

Wijzen

*Kom met ons mee,
kijk naar de ster.
Het duurt niet te lang,
het is niet te ver.
Het is niet te duur,
het is niet te groot.
Het is als een kind,
bij moeder op schoot.*

*Kom met ons mee,
loop in het licht.
De leegte vlucht weg,
de duisternis zwicht.
Dit kind maakt je vrij.
Wanneer je het vindt,
ontmoet je de Vader
en jij wordt weer kind.*

Jeannette

Kerk en jeugd

J. Smelik-den Hollander,
Maastricht

Naar aanleiding van de artikelen over 'kerk en jeugd' van J.J. Lakerveld en R.R. Ganzevoort in 'Opbouw' van 28 juli t/m 8 september zou ik graag enkele opmerkingen maken. Deze artikelen roepen namelijk vele vragen bij mij op. Er wordt bijvoorbeeld steeds gesproken over de stelling dat de kerk moet terugkeren naar Christus, zonder dat wordt aangegeven waarin die kerk dan is afgedwaald. De laatste twee artikelen roepen zelfs enige weerstand op.

Het Verbond

Een discussie over de jeugd moet naar mijn mening beginnen bij het Verbond. Onze kinderen behoren bij het Verbondsvolk ook al hebben zij er niet zelf voor gekozen. Zij zijn er ook niet door hun ouders ingezet, maar door God zelf.

En wij kunnen hen dan ook niet 'bij de kerk houden', want Christus vergadert zélf Zijn kerk. En als iemand – jong of oud – niet wil, kan geen mens – jong of oud – daar iets aan veranderen. Natuurlijk moet er aandacht aan de jeugd besteed worden, maar daar hoort bij dat ze leren dat het behoren tot het Verbond ook verplichtingen meebrengt.

De leer

Wat de leer betreft lees ik in de artikelen van ds. Ganzevoort hele merkwaardige uitspraken die tot gevaarlijke conclusies kunnen leiden. De bewering dat de *Here er voor gekozen heeft zich niet te openbaren in twaalf dogma's en tien geboden* enz. is zelfs een regelrechte blunder. De tien geboden zijn door God zelf aan Mozes gegeven (Ex. 24:12 en Lev. 26:46). En als met de twaalf dogma's de apostolische geloofsbelijdenis bedoeld wordt, dan zijn ook dat uitspraken die op rechtstreekse openbaringen gebaseerd zijn. Ik moet er terwille van de plaatsruimte vanaf zien om alle teksten te vermelden die er aan ten grondslag liggen. Wij moeten uit deze bewering toch hoop ik niet concluderen dat de tien geboden en het credo behoren tot de

franje, die van het gezuiverde christendom verwijderd is?

Die uitdrukking 'gezuiverd christendom' geeft mij trouwens een heel naar gevoel.

Wij mensen zijn toch niet in staat iets zuivers tot stand te brengen? Onze leer en onze kerkdiensten moeten nu eenmaal noodzakelijkerwijs door onvolmaakte mensen opgesteld en gestructureerd worden en zullen dus altijd onvolmaakt blijven.

Ds. Ganzevoort zegt over de leer trouwens zelf: *wanneer je dat evangelie wel vorm geeft in de concrete werkelijkheid, dan is het binnen de kortste keren een heel ander evangelie geworden*. Dat is maar al te waar, dus de conclusie is duidelijk: laten we ons maar nauwkeurig houden aan de vormen en bewoordingen die de smeltkroes der geschiedenis doorstaan hebben, en die – met bijbelteksten ondersteund – aan de jeugd uitleggen. Dat de leer niet hetzelfde is als het Woord van God hebben wij zo'n 40 jaar geleden al op catechisatie geleerd en dat heeft voor zover ik weet de kerk zelf ook altijd al onderwezen.

De moraal

Hetzelfde geldt voor de kerkelijke moraal. Ik krijg de indruk dat hier de kerkelijke moraal gelijkgesteld wordt aan de menselijke moraal. Maar bij

**laten we ... maar
blijven aansluiten
bij de traditie**

mijn weten is de kerkelijke moraal nog altijd de christelijke moraal die gebaseerd is op de tien geboden en talloze uitspraken in het Nieuwe Testament. Dat *God telkens weer bezig is de menselijke moraal af te breken*, enz. is heel duidelijk. Dus ook hier weer is de conclusie: hou je aan de christelijke moraal en schep geen nieuwe menselijke moraal door eigen keuzes. Ook dit kan de jeugd met bijbelse argumenten duidelijk uitgelegd worden. De zin: *Zo ver gaat de genade van Christus dat de christelijke geschiedenis gekenmerkt wordt door pogingen om het radicale genade-woord van de Here Jezus Christus te ontcrachten* is mij volstrekt onduidelijk. Wordt hier

een causaal verband gesuggereerd tussen de genade van Christus en de pogingen om die genade te ontcrachten?

Nog erger vind ik de volgende zinnen: *Terwijl de voorgangers hun best doen om de genade van God te bedienen, horen tal van gemeente-leden vooral de aanklacht van de zonde in hun leven of de eis om het nu eindelijk eens beter te gaan doen. Dat ligt niet alleen aan de verwrongen geest van de luisteraar. Enz.* Toe maar. Dus mensen die in de prediking een vermaning van hun zonden en een eis van bekering horen, hebben een verwrongen geest! En waarvoor hebben diegenen die dat er niet in horen (of niet willen horen) dan nog genade nodig? In de bijbelse boodschap is de volgorde toch duidelijk: zondebesef – schuldbelijdenis – bekering – vergeving.

De structuur

Ds. Ganzevoort spreekt over strakke structuren en starre vormen. Maar als hier al sprake van is, dan zijn er toch nog maar heel weinig kerken die zich daar aan houden, evenals aan de afspraken in het Akkoord van Kerkelijk Samenleven. Ieder doet maar wat goed is in zijn eigen ogen. En kun je van de jeugd respect verwachten voor instellingen die zich niet aan afspraken houden? En zou de steeds openlijker neiging om maar tegen de kerk aan te trappen erg geschikt zijn om de jeugd bij de kerk te houden? Ik ben ervan overtuigd dat dat tegen de kerk aantrappen niet zo bedoeld is, maar het maakt wel erg de indruk en het doet mij pijn en ik denk velen met mij!

De sfeer

Persoonlijk geloof ik er niets van dat de kerkelijke structuren verantwoordelijk zouden zijn voor de kerkverlating. M.i. moeten we de oorzaak daarvoor veel meer zoeken in de sfeer in de gemeente. Daarmee bedoel ik niet alleen de onderlinge verstandhouding, maar ook saamhorigheid, verdraagzaamheid, onderling respect, enz. en vooral ook de vraag: hoeveel hebben wij voor de kerk over? In het dagelijks leven is het zo dat, als wij iets maar belangrijk genoeg vinden, het nooit teveel tijd, geld of moeite kost. Maar hoe zit dat ten opzichte van onze erediensten voor God? Kan de 'buitenwe-

reld' uit onze huidige praktijk concluderen dat wij die erg belangrijk vinden? Ik betwijfel het. Ik denk dat hier een heel belangrijke evangelisatietask verwaarloosd wordt. Iemand die van buitenaf tegen onze kerkdiensten aan kijkt, ziet steeds minder plechtigheden, steeds minder eerbied voor Gods majesteit. Ik zeg niet dat die eerbied er niet is, maar alleen dat hij niet merkbaar is.

Wat die sfeer betreft lijkt tegenwoordig de belangrijkste factor de vraag te zijn of men zich wel 'thuis voelt' in een kerk en de daaruit voortkomende strubbelingen tussen diegenen die zich wél thuis voelen en diegenen die dat niet doen en die 'iets anders' willen.

Ik vraag mij al heel lang af of die eis om je thuis te kunnen voelen in de kerk nu echt wel zo bijbels is. Zou het nu werkelijk zo zijn, dat wij de kerk zo moeten inrichten dat mensen zich er 'thuis voelen'? Of anders gezegd: dat we het mensen naar de zin moeten maken? Als dat zo zou zijn dan moet dat toch voor iedereen gelden, want de kerk is er voor iedereen. En waar er amper twee mensen hetzelfde zijn, lijkt mij dat een onmogelijke opgave. Het lijkt mij dus bijbelser om te stellen dat het 'thuis voelen' in de kerk uitsluitend afhankelijk is van de ontmoeting met Christus zonder 'iets erbij'. Als er met 'terugkeren naar Christus' bedoeld wordt dat we de kerk naar Zijn wil moeten inrichten en niet naar mensenwensen, dan ben ik het daar dus mee eens. Maar zo heb ik het niet begrepen uit deze artikelen. Het is mij volstrekt niet duidelijk hoe dat 'terugkeren' in de praktijk gerealiseerd zou moeten worden, anders dan het al eeuwen lang gebeurd is.

Slot

Tot slot zou ik zeggen: laten we voor de kerkelijke structuren maar blijven aansluiten bij de traditie. Want volgens het door ds. Ganzevoort aangehaalde citaat – *traditie is het levende geloof van de doden en traditionalisme het dode geloof van de levenden* – is er bij de traditie levend geloof te vinden en waarom zou dat niet evenzeer het levende geloof van de levenden kunnen zijn?

Maastricht, okt. 1995

Mission'96: kan het ons wat schelen?

Marjon Busstra, Amersfoort

Terwijl Nederland zich voorbereidt op het einde van het jaar, maken zeventuizend jongeren zich in Utrecht voor iets heel anders op: De taak die God hen wil geven in deze wereld. Tijdens MISSION'96 zoeken ze samen naar antwoorden. Een antwoord op bijvoorbeeld de vraag 'Who Cares?' (Wie zorgt?), het thema van dit zevende Europese zendingscongres.

De wereld lijdt: Oorlogen, rampen, honger, dorst, eenzaamheid... Mensen lijden. De vraag 'Who Cares?' is dan ook niet uit de lucht gegrepen. Want wie geeft er nog om, wie kan het nog wat schelen wat er om hem heen gebeurt? Een verstikkende deken van onverschilligheid lijkt over Europa te trekken.

Gelukkig gaat dit alles niet buiten God om; Hem kan het wel wat schelen wat er met zijn schepping, zijn mens gebeurt. De vraag is eigenlijk of het ook ons nog raakt. Zijn niet juist wij, die de liefde Gods hebben leren kennen, niet geroepen die in grote hoeveelheden uit te delen?

Consumptiehouding

Tijdens MISSION'96 worden jongeren opgeroepen daar eens over na te denken. Het congres is bedoeld voor jongeren die werkelijk aan de slag willen. De wereld zit niet te wachten op mensen die een consumptiehouding aannemen of menen dat zending niet meer van deze tijd is. De wereld snakt naar mensen die het evangelie handen en voeten willen geven. MISSION'96 wil een handreiking bieden voor jongeren die wel willen, maar niet weten hoe. Voor jongeren die zich afvragen wat Gods wil hierin is voor hun leven.

Tussen 28 december 1995 en 2 januari 1996 staat de Utrechtse Jaarbeurs daarom bol van de activiteiten. Sprekers, workshops, bijbelstudies, de

grote zendingsbeurs en persoonlijke contacten. Ze kunnen allemaal belangrijk zijn om jongeren op weg te helpen om voor God aan de slag te gaan.

Project Woestijnbloem

MISSION'96 wordt georganiseerd door stichting TEMA (The European Missionary Association). TEMA wil samenwerken met kerkleiders om de kerk, in het bijzonder jongeren, te stimuleren betrokken te raken met dienstknechten van Christus die verspreid over de hele wereld werken.

Uniek is dat voor Oosteuropese jongeren het project 'Woestijnbloem' in het leven is geroepen. Veel van deze jongeren kunnen de reis en de congreskosten niet zelf betalen. Project Woestijnbloem wil ook hen de mogelijkheid bieden MISSION'96 bij te wonen. Het geld hiervoor wordt door giften van particulieren en bedrijven uit heel Europa en ook Amerika gebracht.

Voor meer informatie over MISSION'96 kunt u bellen met TEMA in Barneveld: 0342-493848

Ontvangen boeken

Thijs Weerstra, Reisvaardig.

Over reizen nu en in de bijbel.
91 blz., f 19,90 ISBN 9024289335
Uitg. Kok, Kampen

C.G. van Zweden, Als beelden verstarren.

97 blz., f 13,90 ISBN 9024289424
Uitg. Kok, Kampen

Gien Karssen, Ik en mijn huis.

147 blz., f 24,50 ISBN 9024277566
Uitg. Kok, Kampen

Olov Hartman, Heilige maskerade.

Roman
132 blz., f 29,90 ISBN 9024264421
Uitg. Kok, Kampen

Het bovenaardse mededogen

4. De Boeddha en de Christus (slot)

P.J. van Kampen, Ede

In de voorgaande artikelen heb ik geprobeerd iets te zeggen over het mededogen van de Boeddha. In dit laatste artikel een poging om dat 'karoena' van de Boeddha te vergelijken met het Goddelijk Mededogen van de Zoon Gods die door God de Vader naar de aarde werd gestuurd „in de volheid des tijds”, zoals Galaten 4 dat noemt.

Het is goed om de Boeddha en de Christus op een paar punten met elkaar te vergelijken. Daarbij moeten we wel in rekening brengen dat voor veel Boeddhisten in laatste instantie de Leer van de Boeddha belangrijker is dan zijn persoon, terwijl voor ons Christenen de Persoon van Christus doorslaggevend is.

Verschillen in hun onderricht

Tussen de uitspraken van de Boeddha en de Christus zijn zeker wel overeenkomsten te bespeuren. Beiden spreken zich uit tegen een onverschillig leven in een louter materiële wereld. Beiden roepen op tot levensernst. Toch lijkt het me reëler om ook de verschillen tussen beider onderricht te signaleren. Ik noem in dit artikel daarom een paar uiterst wezenlijke verschillen. Bij Christus merk ik op:

a. *een alles overheersend besef dat God er is!* Dat Hij een Persoon is, dat Hij een Vader is, dat Hij luistert en spreekt, dat Hij reageert, dat Hij zich verheugt of Zich ontzet, dat Hij barmhartig en bewogen is. Bij de Boeddha hoor ik over die God in het geheel niet!

b. *nooit enig optimisme m.b.t. goedheid van enig mens.* Hij is van mening dat niemand goed is dan God alleen. Hij gaat met uitspraken uit het Oude Testament akkoord: „Er is niemand die doet wat goed is, zelfs niet één”. (Lukas 18:19, etc.) Gods wezen is de ene absolute maatstaf van goedheid, zuiverheid en integriteit. God verandert niet. „Er is geen verandering in Hem noch zweem van ommekeer”. We kunnen ons afvragen of het bijbelse woord 'zonde' en het boeddhisti-

sche woord 'begeerte' inhoudelijk samenvallen; naar mijn mening doen ze dat niet!

c. *nooit enige gedachte dat mensen, op grond van hun (al of niet vermeende) goedheid, op eigen kracht met die God in een harmonieuze relatie kunnen komen.* Juist daarvoor is Christus gekomen: om mensen met God te verzoenen waar deze mensen dat uit zichzelf niet konden. Wij waren van God vervreemd! In de onderrichting van Christus wordt geen weg van zelfverlossing gewezen, zoals de Boeddha dat doet.

d. *de steeds terugkerende verkondiging dat er maar één manier is om te leven zoals God dat wil: mensen moeten hun vertrouwen stellen op God en op Christus.* Hij is 'het Lam dat de zonden der wereld wegneemt'. Alleen door de vrucht van de Heilige Geest in je leven te tonen, kunnen we leven zoals de Here dat wil. De Boeddha spreekt niet over die God en zegt met nadruk dat je op jezelf vertrouwen moet.

Omgaan met de dood

Maar de verschillen gaan nog wel verder. Laat ik dat mogen illustreren aan de hand van het bekende Boeddhistisch verhaal over Kisagotami. Deze jonge vrouw raakt buiten zinnen, als

Jezus is de meest aantrekkelijke persoon die de wereld ooit heeft gekend! Het is heel boeiend om in de Evangelien te zien hoe Hij allerlei mensentypen aantrok: prostituées, tollenaars, heel vrome en rechtschapen mensen, vrouwen, mannen, Romeinen, de mensen die Hem nota bene ter dood hebben gebracht.

Hij had een magnetische aantrekkingskracht. En dat is uiterst belangrijk, want het Christelijk geloof gaat vooral over deze Jezus. Jezus is de Redder die God voor ons in petto had; Hij is ons komen opzoeken. Jezus vormt de weg waarlangs wij naar God terug kunnen gaan.

Stephen Neill¹

Michael Green²

Het werd mijn dagelijkse overpeinzing hoe ik moest omgaan met mijn lijden onder vooroordeel, eenzaamheid, en ja, zelfmedelijden. Ik moest die vraag onder ogen zien, wilde ik niet voor de rest van mijn leven emotioneel gewond blijven. Twee wegen lagen voor me open. Ze vertoonden zich niet als antwoorden, maar in de vorm van beelden: het beeld van de serene Boeddha en het beeld van Christus aan het kruis.

J. Isamu Yamamoto³

ze haar kind verliest. „Ze nam het dode kind in haar armen en ging van huis tot huis met de smeekbede of mensen het kind wilden genezen. Natuurlijk kon men niets voor haar doen, maar tenslotte gaf een volgeling van de Boeddha haar de raad om de Gezegende te gaan bezoeken die in Jetavana verbleef; daarop bracht zij haar dode kind naar de Boeddha. De Gezegende keek haar met begrip aan en zei: „Om het kind te kunnen genezen heb ik wat papaverzaadjes nodig; ga en vraag om vier of vijf papaverzaadjes uit een huis waar de dood nog nooit is binnen gekomen.” De waanzinnige vrouw vertrok en zocht een huis waar de dood nog nooit was binnengekomen, maar het was tevergeefs. Tenslotte moest ze wel naar de Boeddha terugkeren. In zijn kalme aanwezigheid verhelderde haar verstand en ze begreep de betekenis van zijn woorden. Ze nam het lichaam op en begroef het, keerde naar de Boeddha terug en werd een van zijn volgelingen.”⁴

Wie dat indringende verhaal hoort, met zijn diepe analyse van de menselijke situatie, moet wel opmerken dat het relaas van de opwekking van Lazarus in de Bijbel, in Johannes 11, een andere Persoon aan het werk laat zien. In Christus' optreden is er geen

berusting over de aanwezigheid van lijden en dood, maar boosheid. De Zoon van God is boos over een dood die er niet hoort te zijn! De Here Jezus neemt het niet dat de dood Gods goede schepping zozeer ontsiert. Hij heeft bovendien de macht om deze gestorven vriend uit de doden terug te halen.

De jongeling van Naïn wordt opgewekt en het dochtertje van Jairus, omdat God van den beginne een goede schepping gemaakt heeft, waarin de dood geen plaats had. Er komt eens een nieuwe aarde, wordt ons beloofd, waarop gerechtigheid woont en waar de dood en de vloek verwijderd zullen zijn. Berusting t.o.v. het lijden en de dood zoals de Boeddha preekt vinden we noch bij Christus noch in het milieu van de Vroege Kerk, waar ook een paar keer de dood en vele malen het lijden daadwerkelijk tegengegaan worden.

'Bindingen' loslaten of juist aangaan?

Daar komt nog iets bij. De Boeddha beklemtoont steeds opnieuw de noodzaak om ons van bindingen los te maken. Onthechting staat in zijn verkondiging centraal. Zijn zoon heette Rahula, 'keten' of 'boei'. In die naamgeving zou men kunnen horen dat 'Binding', ook binding aan je naaste verwanten, een kwaad is.

Als Jezus de jongeling van Naïn opwekt, lezen we wat anders. Hier komt de groep volgelingen van Jezus een uitvaartstoet tegen. De enige zoon van een weduwe wordt uitgedragen. De stoet van het Leven botst op de stoet van de Dood. Jezus stopt de baar en haalt de jongen terug uit de doden. En dan staat er dat zinnetje: „Hij gaf hem aan zijn moeder (terug)”. Door zo te handelen accentueerde de Christus de relatie, de 'binding' van moeder en enige zoon. In zijn prediking is zulke binding goed! (Lukas 7:11) Na de opwekking van zijn vriend Lazarus zegt de Heer tegen de aanwezigen dat ze de uit de doden weergekeerde man moeten 'losmaken en laten heengaan'. (Johannes 11:44) Met de net teruggekeerde dode moeten ze weer een relatie aangaan. Dus is de vraag: is 'binding' nu goed of niet? De Boeddha zegt het een, de Christus het ander...

De betekenis van 'Kerst'

De Boeddha heeft het accent gelegd op *karoena*, mededogen, en op *meteya*, vriendelijkheid. „De rechtvaardige monnik voelt medeleven en

mededogen en zoekt met vriendelijkheid naar het goede voor alle levende wezens”, lezen we. Richard Lannoy zegt in zijn boek over Boeddhisme echter op: „Met deze beweging en vriendelijkheid bedoelt de Boeddha niet de lans te breken voor actieve liefde, want actieve liefde geeft aanleiding tot binding aan aardse zorgen; en hoewel het Boeddhisme een ethiek van innerlijke volmaaktheid propageert, zoals ook Christus' onderricht dat doet, bevordert het geen actieve beweging. De christelijke opvatting dat het kwaad in de wereld ten goede kan worden gekeerd, treft men in het onderwijs van de Boeddha niet aan. Deze spreekt zich hoe dan ook niet uit over de vraag hoe de wereld verlost moet worden.”

De Boeddha beschouwt het leven als lijden: geboren worden is lijden, oud worden is lijden, sterven is lijden, verbonden worden aan wat men niet liefheeft is lijden, gescheiden worden van wat men wel liefheeft is lijden, niet

die andere beweging, tegengesteld aan de zoektocht van de Boeddha, noemen we 'Kerstfeest'

bereiken wat men begeert is lijden! Verlangens voeren ons van de ene geboorte naar de volgende. Daarom moeten verlangens worden uitgebannen.

'De volmaakte mens', is voor de Boeddha 'iemand die geen zorg geeft aan anderen, die van persoonlijke bindingen vrij is.' Als een vader zijn zoon verloren heeft, zegt de Boeddha tot hem: 'Wat men liefheeft brengt verdriet en klaagzang.'

Om de bevrijding van de cyclus van vele malen geboren worden en sterven te bereiken verliet de Boeddha zijn eigen vrouw en kind; hoe zou hij ons dan kunnen leren dat we bewogen moeten zijn met anderen die onze liefde en zorg behoeven? Hij heeft een ethiek van erbarmen gepredikt die zich niet laat verleiden tot blijvende betrokkenheid.”⁵

Laten we die visie eens vergelijken met die bekende passage uit Filippiëzen 2:5-11 die begint met „Laat die gezindheid in u zijn welke ook in Christus Jezus was, die, in de gestalte Gods zijnde, het Gode gelijk zijn niet als roof heeft geacht”. (In diverse ver-

talingen wordt 'harpagmon hegesetai' vertaald met 'die zich niet heeft vastgeklampt aan het Gode gelijk zijn'), maar Zichzelf ontledigd heeft.” Jezus Christus heeft, lezen we, de gestalte van een dienstknecht aangenomen en is aan de mensen gelijk geworden.

„En in zijn uiterlijk als een mens bevonden, heeft Hij Zich vernederd en is gehoorzaam geworden tot de dood, ja tot de dood des kruises.”

Als we dat nu nader overwegen, merken we op een Verlosser die Zich identificeert met de mensheid die in schuld verloren lag. Hij gaat 'bindingen' aan, met ons, wordt Een van ons. Hij is niet hoog en droog in de hemel gebleven, heeft zich niet aan God gelijkheid vastgeklampt. Integendeel, Hij heeft die glorie losgelaten, en is mens geworden, om ons.

De Boeddha laat dit aardse leven los, hij onthecht zich, wil niet meer weten van bezit, van voedsel en kleding, van liefde en menselijke relaties. Hij gaat op zoek naar het Ware, het Echte, de Diepste werkelijkheid. Daar kan je als mens veel respect voor hebben. Hij had, volgens verhalen, buitengewoon veel over voor het bereiken van dat Doel. Hij laat los en zegt ons hetzelfde te doen. Laat los en ga op weg naar het Hogere!

Christus echter kwam bij 'dat Hogere' vandaan! Hij was al God en heeft desondanks besloten mens te worden. Hij kwam uit de regionen die de Boeddha zocht, zou je kunnen zeggen (al moet je daarmee oppassen), maar uit liefde voor mensen liet Hij dat alles los en is met ons mensen 'bindingen' aangegaan. Als we de Boeddha geloven mogen, moet onze weg van beneden naar boven leiden. Als ik echter Christus geloven mag, is Hij de weg van Boven naar beneden gegaan. Die andere beweging, tegengesteld aan de zoektocht van de Boeddha, noemen we 'Kerstfeest'.

Noten:

1. Stephen Neill. *Christian Faith and Other Religions*. Oxford University Press. London. 1970. p. 113.
2. Michael Green in red. *Pieter van Kampen. Wit begint, zwart wint?? Buyten en Schipperheyn*. Amsterdam. 1993. p. 71.
3. J. Isamu Yamamoto. *Beyond Buddhism. A basic Introduction to the Buddhist Tradition*. InterVarsity Press. Dowers Grove. USA. 1983. p. 106.
4. Sukhavativyuha-Sutra. deel 2. Geciteerd uit *The Teaching of the Buddha*. uitgave Bukkyo Dendo Kyaokai (Buddhist Promoting Foundation). Tokyo. Japan. ed. 1982. pp. 186-188.
5. Richard Lannoy. *The Speaking Tree*. Oxford University Press. Oxford. 1974. p. 330.

Zending: worden wij er beter van?

B. Wielenga, Richmond

Wat hebben wij eraan dat we aan zending doen? Misschien dat de vraag wat vreemd overkomt. Wij denken bij zending eerder in termen van moeten: gaat dan heen! – of je er nu beter van wordt of niet. Bovendien: moet je er dan iets aan hebben, voordeel van hebben? Niet wij, maar zij, de heidneen, worden er toch beter van? Toch is de vraag minder vreemd dan ze op het eerste Ozen lijkt. Dat wil ik in dit artikel laten zien.

Je verliest eraan

In de eerste plaats, nee, wij worden er beslist niet beter van, van zending. Financieel gaan we erop achteruit. Het kost geld. Kijkt u er de jaarrekeningen van de verschillende zendingsondernemingen in onze kerken maar op na. We worden van zending armer, als het goed is. En dat wordt er niet beter op. Dat denken we wel eens. Zendingswerk levert zelfstandige kerken op, en die gaan zichzelf op een gegeven moment bedruipen, nietwaar? Nee, dat is heel vaak niet waar! Dat komt, omdat zending meestal in landen gedaan wordt, waar armoede troef is. Er is gewoon niet genoeg geld onder de mensen om een eigen kerkelijk leven te kunnen dragen. Bovendien, gereformeerde kerken zijn door de bank genomen vrij duur in onderhoud. Daarbij denk ik niet aan het gebouw, maar aan de structuur. Om een enkel voorbeeld te noemen. Er is een predikant nodig per gemeente, of groep van gemeenten. De man heeft een theologische studie achter de rug en heeft daardoor een sociale status verkregen waar een bepaald salaris aan verbonden is. De voordelen van een theologisch opgeleide predikant voor de opbouw van de gemeente zijn aanzienlijk, maar er hangt een prijskaartje aan. Tentenmakerspredikers – zeg maar: parttime predikanten die vaak veel lager opgeleid zijn – zijn in gereformeerde kerken veelal onbekend. Kerkordelijk liggen er ook verschillende problemen die een makkelijk

invoering van dit type predikantschap in kerken van gereformeerde signatuur bemoeilijken. En hebben we het over predikanten, dan hebben we het ook over vaak dure opleidingen van predikanten. Veel kerkengroepen in Afrika kunnen niet zelf een eigen theologische opleiding bekostigen. Ze werken dan ook samen met andere, verwante kerkengroepen, en moeten ook dan vaak nog vanuit het buitenland ondersteund worden, financieel maar ook qua theologische mankracht. We kunnen bijvoorbeeld denken aan de theologische opleiding in Bangui, waaraan ook theologen uit ons midden meewerken. Maar geld kost het wel! Er zouden meer onkosten te noemen zijn, die zendingswerk met zich meebrengt, zeker als ze zich richt op het stichten van kerken. Bijvoorbeeld kerkverbandelijke onkosten: hoeveel kost niet een landelijke vergadering of synode van kerken? De vervoerskosten alleen al van de afgevaardigden slokken een heel stuk van het budget op. Wat dacht u van pensioenvoorzieningen voor predikanten en hun weduwen? Hoe moeten arme kerken dat ooit opbrengen, als ze helaas in een economisch bar stuk van de wereld gelegen zijn? Ook kerken met een veel goedkopere structuur dan gereformeerde kerken hebben het moeilijk op dit punt, en zijn vaak afhankelijk van kerken uit rijkere werelddelen, de Verenigde Staten bijvoorbeeld.

De kosten

Er valt wel meer te zeggen over de financiële kant van zending; duidelijk is in elk geval dat wij daar niet beter

van worden. We verliezen er financieel alleen maar aan.

Het kost ook veel tijd. Dat wordt wel eens vergeten. En dan hebben we het niet over de tijd die een zendeling in dit werk steekt. In dit opzicht verschilt hij niet van een predikant in Nederland. Nee, het gaat over de tijd die iedere christen in zending zou moeten investeren: tijd om voor zending te bidden en te danken; tijd om naar een zendingsvoorlichtingsavond te gaan;

***betrokkenheid
is goed voor
onze geloofsgroei***

tijd om over zending te lezen; tijd om lid van een zendingscommissie of thuisfront te zijn.

Er wordt vaak door veel te weinig mensen enorm veel werk verzet voor allerlei zendingsactiviteiten in onze kerken. Dat gaat ten koste van andere ook belangrijke dingen die gedaan hadden kunnen worden. Het gaat soms ook wel ten koste van het privéleven. Vroeger werd dat normaler gevonden dan tegenwoordig. Je inzetten voor kerk, staat en maatschappij – soms wel degelijk ten koste van huwelijk en gezin – was iets wat gewoon gedaan werd. Vrijwilligers krijgen voor kerkewerk inclusief werk voor zending is tegenwoordig gewoon moeilijk. Het kost handenvol tijd, die niet anders meer besteed kan worden. Het is goed deze verliespost te verdisconteren, als we het over zendingswerk hebben. Het is beter dat te bedenken nog vóór we eraan beginnen: wat gaat het aan geld en tijd kosten? En zullen we deze verliesposten kunnen blijven dragen in lengte van jaren? Want als je aan zending begint, zit je eraan vast. Bereken de kosten vóór je een toren begint te bouwen.

Je wint eraan

Natuurlijk heeft ook deze zaak een andere kant. Het verlies aan geld en tijd wordt ruimschoots vergoed. Dus wat valt er aan de kredietzijde te noteren?

We worden er geestelijk rijker van, zeggen we vaak. Geven is bijbels

gesproken beter dan krijgen. Het evangelie doorgeven aan andere mensen maakt je geestelijk rijker. Dit motief speelt een belangrijke rol in het gereformeerde zendingsdenken. Wij hebben zoveel van God ontvangen als gereformeerden. Van onze schatten mogen we uitdelen; daar worden de ontvangers beslist beter van, maar wij als gevers niet minder. Het is toch een vreugde anderen te laten delen in de rijkdom die wij ontvangen hebben? En die rijkdom slaat natuurlijk allereerst op het heil dat we in Christus uit genade ontvangen hebben. Maar de gereformeerde traditie waarlangs dat heil op ons toe gekomen is, is niet minder, zij het op ander niveau, rijkdom te noemen. Betrokkenheid in zending is goed voor onze geloofsgroei. Dit zou ik met nadruk voorop willen plaatsen.

Maar we zouden persoonlijk alsook gemeentelijk veel meer nog kunnen profiteren van zending. Belemmert onze bereidheid om te geven ons vermogen om te ontvangen niet? Hebben de mensen die tot geloof gekomen zijn op het zendingsveld, óns iets te bieden waar wij beter van zouden kunnen worden – betere christenen, betere kerken?

Zou God hen ook rijkdommen geschonken kunnen hebben waarin wij zouden kunnen delen? Het belijden is niet zo sterk ontwikkeld in Afrika als bij ons in Nederland; soms is er een fundamentalistisch aandoend Schriftgebruik te constateren; het grote belang van kennis van de kerkgeschiedenis – als was het maar om niet steeds weer dezelfde fouten te maken – wordt niet erg ingezien; en er zou meer te noemen zijn.

Maar de moed ginds om voor je geloof uit te komen in een vijandige omgeving zou ons hier tot zelfonderzoek moeten brengen. De manier waarop bij ons in Natal het Pinksterfeest gevierd wordt, zou inspirerend kunnen werken op gemeenten in Holland.

Eenrichtingsverkeer

Zending is te veel eenrichtingsverkeer: van ons naar hen. Het zou tweerichtingsverkeer moeten worden: ook van hen naar ons. Dat is niet altijd zo makkelijk in praktijk te brengen. We zouden eens vertegenwoordigers van de zendingsgemeenten naar Nederland moeten uitnodigen om van hen te leren. Verder zal het vooral via informatie moeten gaan...

Er wordt ook onder ons redelijk veel geschreven over kerk en zending, waar we meer profijt van zouden moe-

ten trekken. Wie de boekjes van Aad Kamsteeg kent over *Christenen wereldwijd*, gaan de ogen open voor scheefgroei thuis en voor gemeentebouwende mogelijkheden in eigen kerk. Een gemeente wordt beter van zending.

We moeten er meer van doordringen zijn dat alleen samen met alle heiligen we in staat zullen zijn gestalte te geven aan de grote opdracht kerk te zijn in deze wereld haar ten goede. Samen met alle heiligen zullen we ook staande kunnen blijven in de geestelijk

een gemeente wordt beter van zending

barre tijden die we heden doormaken. Maar dan moeten we wel ons gereformeerd meerderwaardigheidsgevoel verliezen, want dat staat dan *samen met alle heiligen* in de weg. Samen delen in de rijkdommen die ieder van God gekregen heeft, lukt niet als de een zich eigenlijk toch bevoorrecht acht dan de ander.

Winst en verlies

Hebben we als gereformeerden dan zo'n superioriteitsgevoel in onze omgang met christenen uit derde-wereldlanden? Als blanke Europeanen hebben we dat sowieso. Ik zou het een ziekteverschijnsel willen noemen, dat meestal verborgen blijft, totdat we met de bewoners van andere werelddelen te maken krijgen. En dat gebeurt tegenwoordig al in de straat waar we wonen. De allochtonen zijn onder ons. We voelen ons makkelijk beter dan hen.

De zendingsgeschiedenis levert vele voorbeelden op van de schade die juist de Europese – en niet te vergeten: de Amerikaanse – zending de naam van Christus heeft berokkend in derde-wereldlanden, en dat precies vanwege dat ellendige meerderwaardigheidsgevoel. Dat gevoel van superioriteit gaat aan gereformeerden echt niet voorbij. Ja, het kan bij hen zelfs in versterkte mate voorkomen. Dan krijgen we het idee dat bijvoorbeeld de gereformeerde manier van preken (de heilshistorische methode) onovertroffen is. De gedachte gaat postvatten dat nergens de belijdenis zó goed wordt gehandhaafd als bij ons; of omgekeerd: onze soepele omgang met de belijdenis kan tot voorbeeld voor andere kerken strekken.

Nederigheid

In de zending kan het alleen maar goed zijn voor jonge kerken ons voorbeeld na te volgen, denken we dan. Het Europese superioriteitsgevoel en het gereformeerde zelfbewustzijn versterken elkaar zo. Dat kan leiden tot de gedachte dat kerken die financieel nog helemaal afhankelijk zijn, en nog zo onzeker in de theologische en confessionele schoenen staan, nog veel van ons moeten leren. Wij van hen? Kunnen wij van allochtonen wat leren? Zouden de Zulu's in Natal ons op kerkelijk gebied iets te vertellen kunnen hebben?

Betrokkenheid in zending, verweg of dichtbij, maakt een mens nederig. Aziaten gaan ons Europeanen voor in zendingsinspanning, de gereformeerden lopen nog altijd niet voorop. Zending maakt een mens dankbaar voor wat God óns geschonken heeft; het is geen schande om gereformeerd te zijn, integendeel. En we worden er nederig van, want er is nog zoveel dat God ons schenken wil via jonge kerken en pas bekeerde christenen. Het kwijtraken van ons superioriteitsgevoel is een verlies dat alleen maar als winst genoteerd kan worden. Hoe bescheiden we als gelovigen en kerken in het Westen worden, des te bruikbaar-der zijn we in het Koninkrijk van God. Daar is zending dus ook al goed voor.

Kerstliedje

Kind, komt Gij ditmaal in ons hart
Om alle duisternis en smart
En alle zonde en plagen
Op eenmaal te verjagen?

Ach Heer, wij zijn zo boos gezind.
Wij hebben 't kwaad alleen bemind.
En uwe ster wil schijnen
Alleenlijk voor de reinen.

Bedek onze ogen voor een wijk
En dan – doorlicht ze met uw heil,
En 't hart dat uw geboden
Belacht, ai, wil het doden.

Wie weet, zijn nare donkerheid
Wordt glanzend licht, als Gij er schreit.
Want Gij komt zonder vrezen,
Daar, waar geen mens wil wezen.

O, Kind, dat glimlacht zacht en teer,
Wij zien uw ster, wij zien U weer
O Jezus, wil ons horen:
Word nu in ons geboren.

Willem de Mérode

Dietrich Bonhoeffer nu!

In het boek 'Dietrich Bonhoeffer nu!' zijn opstellen gebundeld van de hand van enkele Duitse theologen, die een belangwekkende bijdrage leveren aan de korrektie op het zeer eenzijdige beeld van Bonhoeffer zoals dat onder invloed van o.a. Robinson's *Honest to God* geruime tijd opgedraaid heeft gedaan. Het boek begint met een waardevolle introductie op het leven en werk van Bonhoeffer. Dan volgt een meer kerkhistorische studie, waarin Bonhoeffer's kerkelijke en theologische positie wordt vergeleken met die van de vader van zijn verloofde, Hans von Wedemeyer. De derde bijdrage belicht Bonhoeffer's relatie tot Luther, naar aanleiding van het beroemde boek *Navolging*. Het meest boeiend vond ik het vierde en vijfde opstel, waarin achtereenvolgens Peter Zimmerling Bonhoeffer's persoonlijke spiritualiteit behandelt en Rainer Mayer zijn beschouwingen over 'religie-loos christendom'. Zimmerling laat overtuigend zien, hoe Bonhoeffer's tastende formuleringen betreffende een 'wereldlijk christendom' niet in mindering komen op zijn eigen relatie tot God. Wie dit hoofdstuk op zich laat inwerken, wordt ook zelf gestimuleerd tot overgave en Godsvertrouwen. Daarnaast worden zeer markante opmerkingen gemaakt over de relatie van Gods toorn en zijn genade, waarbij in het voorbijgaan Karl Barth een veeg uit de pan krijgt, hetgeen bepaald terzake is (94/95). Mayer gaat in op de uiterst interessante vraag, of Bonhoeffer zich niet in die zin verkeken heeft, dat religie iets onuitroeibaars is, ook voor de moderne, gesekulariseerde mens. In een scherpzinnig betoog analyseert hij het gebruik dat Bonhoeffer van de term 'religie' gemaakt heeft en neemt hij het voor Bonhoeffer op: „Wereldse interpretatie van bijbelse begrippen is in de huidige tijd van opnieuw ontwaakte mythe, godsdienst, spiritualisme en gnosis noodzakelijker dan ooit!” (130/131) Uit zo'n zin blijkt, hoezeer de titel en de ondertitel van het boek waargemaakt worden. Het is kenmerkend voor de huidige taxatie van Bonhoeffer in orthodoxe kringen, dat de auteurs van deze opstellen van zo'n onverholen sympathie voor hem blijken geven. Het boekje slaat wat dat betreft naar mijn gevoel zelfs enigszins door: de kritische opmerkingen die Van Ruler indertijd aan Bonhoeffer's adres gemaakt heeft, hebben hun geldigheid nog niet verloren. Dat neemt niet weg, dat men blij kan zijn met dit 'eerherstel' van een ten onrechte bij de 'vrijzinnigheid' ingedeelde theoloog. Wel moet de lezer er rekening mee houden, dat de deskundige schrijvers over het algemeen veel theologische kennis veronderstellen.

Dietrich Bonhoeffer nu! De actualiteit van zijn leven en werken. Onder redactie van Rainer Mayer en Peter Zimmerling. Uitgeverij J.J. Groen en Zoon, Leiden 1995. ISBN 90 5030 515 6. – 136 blz. – Prijs: f 24,95.

A. van der Dussen, Eindhoven

Kerstverhaal

„Gré”, zei mijn oudtante Riek, heel lang geleden tegen mijn moeder, „laat je niet door Mimi Wirsman in de luren leggen. Ze weet altijd iemand voor haar karretje te spannen.” „Oh ja? Nou... mij niet!” zei moeder. Ze kneep haar lippen op elkaar en haar gezicht kreeg een strijdustige uitdrukking. Met felle halen veegde zij het aanrecht schoon. „Nou... kijk uit. Kwam ze hier de vorige keren ook niet net tegen etens-tijd? Dan heeft ze jou tot eetadresje gebombardeerd! Ik doe altijd kleine rotklusjes voor haar. Ik trap er altijd weer in”, zei mijn tante en in haar stem klonk afgunstige bewondering. „Je hebt het trouwens veel te druk met al die mensen over de vloer. Heeft je man zijn bed wel gezien de laatste dagen? Nauwelijks natuurlijk. Laat nooit één van je jongens bakker worden. Met Kerst is het een slijtage-slag. Ja kind, de herdertjes mogen dan bij nachte gelegen hebben... Bakkers niet!” Na deze vergelijking van beide bedrijfstakken stond tante Riek op. Het gerinkel van telefoon en winkelbel werd haar te veel. „Dag hoor... Sterkte met de drukte. Ik bid wel voor jullie”, zei ze praktisch. Moeder bleef peinzend achter. Het was haar nooit zo opgevallen dat zuster Wirsman altijd tegen het eten kwam. Waar er acht, negen of tien eten, was altijd ruimte en voedsel voor een elfde. Vanzelfsprekend. Ze ging door met haar werk en werd al doende driftig. Meeëten! Ze zag zichzelf opeens als een uitgebuide sloof en als ze ergens niet tegen kon, dan was het dat.

De bakkerij van mijn ouders lag aan een dijk, naast de sluis die het IJ met Waterland verbond. Langs de bakkerij liep een pad naar beneden. Iedereen die in de bakkerij moest zijn, gebruikte dat pad. Het licht, dat door de ramen van de bakkerij scheen, was 's avonds ruim voldoende. Het water in de sluis klotste en het donkere water glom en stroomde rimpelig langs de met oude stenen geplaveide oever.

De bakkerij was in de tijd voor Kerst van 's morgens vroeg tot 's avonds laat in vol bedrijf en het werd nauwelijks opgemerkt dat zuster Wirsman,

oud-wijkverpleegster en oud-collega van tante Riek tegen zes uur 's avonds de winkel binnenstapte, een handje zwaaide naar het winkelmeisje en doorstoomde naar de woonkeuken waar moeder bezig was met koken. „Dag liefje”, tipte ze opgewekt. Ze trok haar bontjas uit en ging behagelijk aan de gedekte tafel zitten. Klein, pienter en kennelijk niet van plan de eerste uren op te stappen. Haar ogen vlogen langs de borden op tafel. „Zuster... u krijgt een kop koffie, maar ik heb vandaag weinig tijd voor u”, zei moeder verhit en het was klink-klaar dat ze vandaag geen 'liefje' was. Zuster glimlachte wetend. Ze groette de broers en zusters die zich voor de maaltijd verzamelden. „Haal jij de kerstbroden even voor zuster Wirsman. De zuster zal zo weer weggaan”, ging moeder verder en mijn broer verdween naar de bakkerij om de orders uit te voeren. „Zo veel haast heb ik niet”, zei zuster Wirsman onschuldig en roerde bedaard in het koffiekopje dat rap voor haar was neergezet. „Nee... maar ik eigenlijk wel”, zei moeder en goot de aardappels af. „Het ruikt goed hoor”, prees zuster Wirsman. „Zuurkool”, zei moeder kort. „Mijn lievelingsgroente”, zei zuster Wirsman en snoof nadrukkelijk. Moeder reageerde niet, maar de stamper waarmee ze de aardappels door de zuurkool roeide, had het zwaar te verduren. „Tja... Dan ga ik maar”, zei zuster Wirsman tien minuten later wat betuurd. Ze verdwenen met haar kerstbroden. Haar bontjas verleende haar beslist allure. Moeder keek haar na. Ze begreep opeens waarom tante Riek telkens voor de rotklusjes zwichtte.

We gingen aan tafel. Moeder deed het tafelgebed, maar er sloop een verdedigende toon in bij: „Geef ons heden ons dagelijks brood”. Ze voelde zich niet behagelijk en keek dreigend van onze gezichten naar de pannen op tafel. „Vooruit... schep op... er is genoeg”, zei ze. Het was stiller dan gewoonlijk en dat was maar goed ook, want anders had niemand waarschijnlijk het schrille 'Help... Help' gehoord. „Er zit iemand in de sloot,” zei mijn jongste broer, gooide zijn bestek neer en ijde naar buiten. Wij vlogen achter hem aan... het pad af... naar beneden. De mensen in de bakkerij kwamen

ook op het hulpgeroep af en met ver-
eende krachten werd de drenkeling op
de kant getrokken. In optocht ging het
weer naar boven en op de grote deur-
mat in de winkel bleven we staan.
Moeder sloeg haar hand voor haar
mond. „Zuster”, zei ze ontzet.
Het was zuster Wirsman. Haar keurige
grijze haren dropen en hingen steil
naar beneden. De bontjas droop dap-
per mee en was opeens teruggebracht
tot een zielig vel waarvan water-
stroompjes aflieden. Er vormde zich
een plas op de winkelvloer.
„Ik wilde naar huis gaan, maar ik ben
verkeerd afgeslagen”, klaagde zuster
Wirsman bibberend.

„Gauw onder de douche”, zei moeder
resoluut en duwde zuster richting trap.
Soppend ging ze naar boven.

Twintig minuten later zat zuster Wirs-
man aan tafel achter een groot bord
zuurkool met worst... In een jurk van
mijn moeder, die haar enkele maten te
groot was.

„Eerst verdrinkt ze bijna in de sloot en
dan in uw kleren”, zei een zusje
snedig tegen moeder. Moeder wierp
strenge blikken om de lachbui die ze
aan voelde komen te beteugelen.
„Wie had dat nou gedacht hè”, zei
zuster Wirsman. „Jullie tante Riekje
zou als ze me zag zitten, zeggen:
Wirsmannetje, Wirsmannetje... je hebt
ook altijd wat.”

„Het geeft niets hoor zuster, eet maar
lekker”, zei moeder en knikte haar
warm toe.

„Je bent een engeltje”, zei zuster
Wirsman.

„Bijna Kerst... dan krijg je dat”, zei
een zusje en begon te giechelen.
Dankbaar maakte iedereen van de
gelegenheid gebruik en er barstte een
algemene lachbui los.

Anderen hebben sneeuw, hagel,
Scroodge, en verloren zonen die weer
thuis komen met Kerst. Wij hebben
sinds dat jaar ons eigen verhaal...
'Zuster Wirsman'.

Inleveren kopij

Vanwege de naderende feestdagen
dient de kopij voor het eerstkomende
nummer eerder dan normaal bij de
redactie te zijn. De uiterste datum is:
vrijdag 15 dec.!

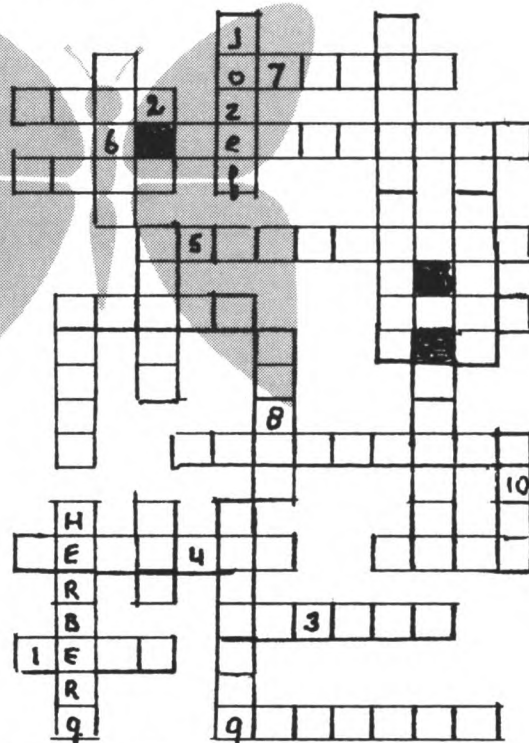
Voor de kinderen

In deze kerstlegpuzzel is het de bedoeling dat je het juiste woord in het goede
vakje zet zodat je alle woorden kwijt bent. Ook in de vakjes met een cijfer moet
een letter.

Deze letters die in de vakjes horen vormen samen van 1-10 een naam die vaak
aan Jezus wordt gegeven.

De woorden herberg en Jozef zijn al ingevuld.

GOD	DOEKEN
EREN	KRIBBE
HEER	OOSTEN
HEIL	ENGELN
STAL	HERBERG
STER	HERDERS
VELD	HERODES
BEVEL	ENGELN
JEZUS	SCHAPEN
JUDEA	BETHLEHEM
JOZEF	QUIRINIUS
MARIA	LEGERMACHT
WIJZEN	WELBEHAGEN

De oplossing van de vorige keer was: Wat bij mensen onmogelijk is, is mogelijk
bij God.

Een fijne kerstvakantie allemaal.

G. Wijkhuizen-van Vuuren

Komt herders, laat uw schapen

Komt herders, laat uw schapen
maar slapen in het veld,
uw herder heeft zijn schapen
al één voor één geteld;
gaat haastig naar de stal:
in doeken is gewonden
het lam dat onze zonden
verdroeg en dragen zal.

Hij zal de herder wezen
die naar zijn schapen vraagt;
gij zieke, zult genezen,
gij zwakke, zie: Hij draagt!
Hij laat u niet alleen,
Hij noemt elk schaap bij name,
Hij roept de kudde samen,
Hij zoekt en brengt bijeen.

Voorwaar, Hij zal verdelgen
die valse herders zijn,
die in hun rijkdom zwelgen,
beneveld door de wijn,
die heersen door geweld
en zonder medelijden
alleen zichzelf nog weiden –
hun dagen zijn geteld!

Gij wijdverspreide schapen,
uw noodkreet is gehoord!
Uw herder strekt zijn wapen,
zijn zwaard – dat is zijn woord.
Gij die in deze nacht
zijn roepstem hebt vernomen,
o haast u om te komen –
het lam, uw herder wacht!

A.F. Troost

Een eeuw gereformeerde kerk Zaltbommel

Op 14 juli jl. was het 100 jaar geleden, dat de gereformeerde kerk in Zaltbommel werd geïnstitueerd. Van die 100 jaar heb ik als lid slechts een klein gedeelte meegemaakt. Ik ben in die kerk gedoopt en in 1943 deed ik er belijdenis. In maart 1946 kwam de Vrijmaking en dat betekende een breuk. Van de 13 belijdende leden, die zich vrijmaakten, zijn er nog 5 in leven en 4 van hen zijn Nederlands gereformeerd. Hiermee is meteen de tweede breuk aangegeven. Niet iets om over te juichen.

Ik wil iets vertellen over de voorgeschiedenis. Reeds vanaf 1835 waren enkele Zaltbommelse gezinnen lid van de 'afgescheiden' kerk van Gameren. In de notulen van deze kerk wordt in september 1881 voor het eerst gesproken over apart bijeenkomen. We lezen: „Het lid J. Cirkel te Bommel laat in een lokaal te Bommel eens des Zondags prediken door iemand, die van Sliedrecht komt en geheel op zichzelf staat.”

De kerkeraad gaat hierover praten, maar het optreden van Cirkel blijkt niets te maken te hebben met een toenemende behoefte om in Bommel apart samen te komen.

In maart 1892 is er weer wat aan de hand. In de notulen staat te lezen: „Een verzoek is er gekomen van de heer van Rips, voorganger van de dolerende gemeente te Cuilenburg, die 's Woensdags dienst deed in het gebouwtje te Bommel van de zoo genaamde vrije gemeente en daarbij ook catechisatie hield, om 7 van die catechisanten door het doen van belijdenis des geloofs in onze gemeente op te nemen. Twee van die 7 zijn doopleden, dus kinderen der gemeente. Bezwaar was hiertegen niet.”

Begin april hebben de jongelui in tegenwoordigheid van twee kerkeradsleden van Gameren in Bommel bij de heer Van Rips belijdenis gedaan. De kerkeraad van Gameren handelde hierbij terecht niet formeel, maar was erg ruimdenkend.

Op 24 maart 1894 wordt gesproken over de wens van de manslidmaten in Bommel om aldaar een zelfstandige gemeente te hebben. Kort daarna wordt met 3 broeders uit Bommel gesproken en besloten wordt de zaak op de classisvergadering ter sprake te brengen. De classis heeft geen

bezwaren en aan het slot van de vergadering van 1 juli 1895 wordt stilgestaan bij het feit, dat een aantal leden overgaat naar de zelfstandige kerk van Bommel. Het is die avond heel slecht weer en „de lucht staat dreigend, donder en bliksem worden gehoord en gezien”. Er wordt daarom niet meer gezongen, terwijl de voorzitter afsluit met een kort gebed.

Op 14 juli 1895 werden in Bommel 3 ambtsdragers bevestigd en in de eerste notulen staat, dat daarmee „de zichtbare Kerk des Heeren in Zaltbommel te voorschijn” trad. In die 100 jaar is er veel gebeurd. Veel om bezwaren tegen te hebben. Maar het woord van God werd al die tijd verkondigd. In ledental groeide de kerk, de Vrijmaking werd vergeten en men ging 'oecumenisch' denken. Het kerkbezoek werd minder. Maar er werd gedoopt en er werd avondmaal gevierd. En God bleef mensen aan zich binden!

P.C. van Wijk, Zaltbommel

Compliment

H. Algra, Den Helder

Een aantal kerken in Nederland is actief betrokken bij de opvang van asielzoekers.

Deze vorm van hulpverlening trekt inmiddels ook buiten de kerken de aandacht. Die aandacht is overigens niet altijd positief. Sommigen vragen zich af of je wel zieltjes mag winnen. Is het geen oneerlijke strijd: mensen die onder druk staan voor jouw geloof laten kiezen?

In 'De Volkskrant' van 21 november 1995 wil Guido Klabbbers, werkzaam bij Vluchtelingenwerk, echter geen kwaad woord horen over de opvang die door de kerken wordt geboden. „Ze brengen hun betrokkenheid bij de vluchtelingen meer in de praktijk dan mensen uit de progressieve hoek, die de mond vol hebben over anti-racisme en de multi-culturele samenleving.” Een onverwachts compliment voor de kerken en gemeenteleden die proberen om asielzoekers in Nederland een thuis te bieden.

Wat je zalig noemt

Ds. J.G. Meynen: 'Wat je zalig noemt' – Over de Bergrede – Uitgave van Kok Voorhoeve te Kampen – 100 pag. – f 16,90.

In dit boekje belicht de bekende Haarlemse gereformeerde predikant bepaalde aspecten van de Bergrede. Hij doet dat in een vlotte stijl waarbij allerlei gegevens uit de geschiedenis o.a. een passende plaats krijgen. Meynen is sterk associatief. Hij weet allerlei zaken op eminente wijze met elkaar te verbinden. Zodoende ontvangen we veel materiaal waarmee we ook in een ander kader onze winst kunnen doen. Predikanten bijv. kunnen er veel aan hebben bij de voorbereiding voor de wekelijkse erediensten. Het boekje is een kostelijk geheel geworden. Er komen ontroerende passages in voor. Ik denk aan het verhaal van de gehandicapte Willem Gispén. Langs welke weg in hem het verlangen ontwaakte om dominee te worden. En hoe hij als voorganger op artikel 8 DKO uitgroeide tot een van de meest bekende en beminde dominees van Amsterdam. Enkele kritische opmerkingen: De uitleg van Matth. 5:3: „Zalig zijn de armen van geest...” is m.i. niet, dat Jezus de verslagenen van geest gelukkig prijst, maar hen, die met hun sociale armoede voor God gaan staan om het zo geestelijk te verwerken (p. 7 e.v.). Als Christus ons oproept volmaakt te zijn gelijk zijn Vader in de hemelen volmaakt is, houdt dat in, dat wij mensen uit één stuk moeten zijn (p. 44 e.v.). Er staat in 1 Thess. 3:10 niet: Wie niet werkt, zal ook niet eten, maar: „Wil iemand niet werken, dan zal hij ook niet eten”. Een ingrijpend verschil, dacht ik zo (p. 64). Je kunt niet spreken over het rijk der genade vóór de zondeval (p. 84). Maar dit alles neemt niet weg, dat ik het een goed boekje vind, dat een hartelijke aanbeveling verdient!

Enschede, O. Mooiweer

Galaten

Ds. C. den Boer: 'Galaten' – Uitgeverij Kok Voorhoeve – Kampen – 230 pag. – f 29,50.

Dit boek bevat de Bijbelstudies, die ds. Den Boer voor de EO-microfoon hield. Den Boer laat zien hoe actueel dit NT-gedeelte van Gods Woord is. Omdat met name Luther door de inhoud van de brief aan de Galaten gegrepen was, heeft men dit geschrift wel de strijdkreet der Reformatie genoemd. Paulus leert ons, dat wij de klok van het heil niet moeten terugzetten, maar moeten letten op het tikken van Gods klok om de tijd zo bij te houden in de verwachting van de grote toekomst. Paulus bestrijdt de dwaalleraars scherp, maar bemoedigt bij alle vermaning de gemeente. Dat is pastoraat in optima forma. We moeten niet aanvullend, maar aansprekend preken! Want het gaat om de essentie van het ware evangelie, dat niet naar de mens, maar wel vóór de mens is. De apostel der heidenen schaamt zich niet tegenover zijn tegenstanders, die afbreuk doet aan de boodschap der

genade, de forse taal van het anathema-ervloekt-te gebruiken. Het evangelie komt van boven en wordt met kracht van omhoog gebracht. Bij de toeëigening van het heil moeten we ons, aldus Luther, oefenen in een goed gebruik van de voor-naamwoorden. Genade is een hoogst persoonlijke zaak. En Luther heeft ook opgemerkt, dat men pas een ware Godgeleerde wordt door de aanvechttingen heen! Ik ben het met de auteur eens als hij stelt, dat conflicten in de kerk niet altijd zijn te voorkomen. „Integendeel, ze zijn ook weleens heilzaam. Tenminste als het werkelijk gaat over heils- en halszaken.” (p. 73). Paulus moest Petrus in het aangezicht weerstaan! Treffend wordt de functie van de We' omschreven. Indringend is het getuigenis omtrent de gekomen Messias. „En Hij is uitge-rekend op bezoek gekomen in een vergeethoek van de wereld. In de volheid des tijds. Toen de zandloper van het oude slaafse bestaan leeg was gelopen.” (p. 137). Galaten 4:4 is wel genoemd het Kerstevangelie in notedop. En „Pinksteren is Gods sanctie, Gods attestatie van het Kerstgebeuren.” (p. 140). Alles wat tot de vrucht (enkelvoud) van de Geest behoort (Gal. 5:22) is er tegelijk. „Zoals de kleuren van de regenboog één regenboog vormen.” (p. 195). Dat biedt eminente troost aan de christgelovigen, die tegelijkertijd elke dag vol-doende huiswerk meekrijgen. Ds. Den Boer gaat diep in op de betekenis van de tekst. Veel woorden worden nader verklaard. Heel wat materiaal is in voetnoten verwerkt. Elk hoofdstuk wordt afge-sloten met goed geformuleerde vragen. Het boek is uitnemend geschikt voor predikanten en geïnteres-seerde gemeenteleden. Bijbelclubs en gespreks-kringen kunnen er dankbaar gebruik van maken. Wat een zegen, dat we dergelijke lectuur mogen bezitten! Wij willen dit geschrift van onze Her-vormde collega heel hartelijk aanbevelen!

Enschede, O. Mooiweer

Kerstfeest

*De oude stal was kil en vocht
En angstig in lantarenschijn –
Maria, na een lange tocht,
Was bleek van moeheid en van pijn.*

*Zij rustte op het harde stro
En droeg een glimlach wonderbaar
En merkte Jozefs liefde nog,
Onhandig zorgend over haar.*

*Maar aan de hemel ging een ster
En dreven zangen op de wind,
Want langzaam kwamen van heel ver
Drie wijze mannen om een kind.*

*Zo, in de armoe onzer ziel,
Zijt Gij geboren, onverwacht,
En 't licht, dat rond Uw hoofdje viel,
Staat als een ster in onze nacht.*

W.A.P. Smit

Kerkrnieuws

Zendingsadviescommissie Kampen

Voor hun eerste verlof hoopt de fami-lie ds. M.J. de Haan op 21 december a.s. in Nederland aan te komen van het zendingsterrein in KwaZulu Natal. Het verlof zal duren tot medio maart 1996.

Gedurende die periode zullen zij ver-blijven op het adres: Oranjesingel 15, 8262 EK Kampen, tel. 038-3322992.

Zending op Soemba

Giro 16 87 238

Hazerswoude, 21 november 1995
Tussen 1 januari en vandaag, in 47 weken dus, is er ontvangen van de kerken f 38.481,07. Op een begroting van ca. f 90.000,- had dat moeten zijn f 81.346,52.

Omgerekend over ca. 30.000 kerkle-den is er ontvangen f 1,28 i.p.v. ca. f 3,-.

Gelukkig weten veel broeders en zus-ters dat de kerken erg achterblijven: zij gaven op individuele basis f 10.360,-. Totaal dus f 48.841,07, zodat er in de resterende vijf weken nog bijna net zoveel moet binnenkomen als in de eerste 47 om zonder tekort af te slui-ten. In zo'n wonder geloof ik niet meer.

Maar zouden kerkeraden niet nog snel een collecte kunnen inlassen en kun-nen meewerken aan een wondertje? Wilt u op de hoogte blijven van het werk op Soemba?

Vraag/lees de uitvoerige Nieuwsbrie-ven!

J.H. Bosman, tel. 0172-588909

Onder andere(n)

Avondcursusaanbod

Vanaf januari kunt u de avondcursus-sen van De Wittenberg ook volgen in de Chr. Ger. Kerk van Papendrecht. Tot de zomer worden in Zeist (Z) en Papendrecht (P) de volgende cursus-sen gehouden:

Met het Woord aan het Werk

cursus bijbelstudie
P: 8, 15, 22 en 29/1, 5/2

Omzien

cursus pastoraat

P: 12, 19, 26/2, 11, 18/3

Zout der Aarde

cursus praktische evangelisatie
Z: 9, 16, 23, 30/1, 6/2
P: 25/3, 1, 9, 15, 22/4

Wéét waarom je gelooft!

in gesprek met niet-christenen
Z: 13, 20, 27/2, 12, 19/3
P: 6, 13, 20/5, 3, 10/6

Daadkrachtig geloven

cursus diakonaat
Z: 26/3, 2, 9, 16, 23/4

Bouwen en vertrouwen

cursus gemeenteopbouw
Z: 7, 14, 21, 28/5, 4/6

Opgave en informatie over het hele cursusaanbod: Krakelingweg 10, 3707 HV Zeist. Telefoon 030-6924166.

Open Doors, China-nieuws

Alle kerken in China moeten nog dit jaar geregistreerd zijn.

CHINA – Het ziet er naar uit dat veel communistische kaderleiders dit jaar hun bonus, die kan oplopen tot een half maandsalaris, verspelen. In janu-ari 1994 tekende premier Li Peng 'Decreet 145', waarin geëist wordt dat alle religieuze samenkomstadressen bij het Bureau voor Godsdienszaken geregistreerd worden. Sindsdien is het aantal niet-geregistreerde kerken alleen maar toegenomen. Alleen al in Peking zijn er het afgelopen jaar zo'n vijftig niet-geregistreerde huiskerken bijgekomen. Nu moeten de verant-wordelijke kaderleiders er voor zor-gen dat vóór het eind van dit jaar alle samenkomstadressen geregistreerd zijn, anders verspelen zij hun bonus. Overigens komt een groot aantal gemeenten in geen geval voor regi-stratie in aanmerking, zoals kerken die kontakten onderhouden met het bui-tenland, of gemeenten die rondrei-zende evangelisten uitzenden.

Chinese politie neemt 2,5 duizend bijbels in beslag

GUANGZHOU – Op 6 november is de veiligheids politie binnengevallen bij een huiskerkdienst van de bekende Chinese predikant Samuël Lam. Hier-bij werden veertig zakken met in totaal 2500 bijbels in beslag genomen. De bejaarde voorganger werd meegenomen naar het politiebureau waar hij twee uur lang werd verhoord. De poli-tie was vooral geïnteresseerd in de namen van de bezoekers van de ille-gale maar gedoogde huiskerk in de

Da Ma Zhan-sstraat. Dominee Lam vertelde tegen Open Doors dat hij geen namen genoemd heeft en dat de politiemensen heel beleefd tegen hem waren.

Al eerder grote hoeveelheid bijbels in beslag genomen

CHINA – Sinds januari 1994, toen premier Li Peng het beruchte 'Decreet

145' tekende, is de druk op onofficiële kerkelijke activiteiten belangrijk toegenomen.

De politie-inval bij ds. Lam past geheel in dat patroon. Zij zou verband kunnen houden met de arrestatie van twee Chinezen die op 25 september betrapt werden bij het overladen van 22 zakken met bijbels op het parkeerterrein van het vliegveld van Kunming. De

buitenlanders van wie zij de bijbels kregen werden vijf uur lang op het bureau van de veiligheidspolitie verhoord, waarna zij werden vrijgelaten. Zij hadden de dag tevoren dominee Lam in Guangzhou bezocht. De twee gearresteerde Chinezen, een man en een vrouw, bevinden zich naar alle waarschijnlijkheid nog steeds onder arrest.

*Dient de Here met vreugde,
komt voor zijn aangezicht met gejubel.*

Ps. 100:2

Gemeente en kerkeraad van Breukelen zijn geschokt en diep geroerd door het bericht dat wij ontvingen van het overlijden van

Ds. E.R. Postma

Met dankbaarheid gedenken wij dat hij van 1956-1971 de gemeente heeft mogen dienen. Hij heeft dit met hart en ziel gedaan, staande in de dienst van zijn Heer en Heiland.

Onze God en Vader trooste en zegene zijn vrouw en kinderen.

11 november 1995

Gemeente en kerkeraad van de
Nederlands Gereformeerde Kerk
van Breukelen

Canadees echtpaar te Brampton Ontario (vlakbij Toronto) zoekt **ECHTPAAR IN NEDERLAND** (liefst midden van het land) om **van huis en auto te ruilen**. Periode 17-8-'96 t/m 14-9-'96.

Mr. and Mrs. H. Deruiter
23 Stillwater Cr.
Brampton, Ontario
L6X 3K6
Telefoon: 00-1-905-451-0769

Gezellige voorleesboeken

Leuk om aan uw kinderen cadeau te doen of voor te lezen zijn de prachtige boeken van onze eigen

Margreet Maljers

<i>Kerst zonder kaarsen</i>	f 9,90
<i>De helm van de kruisvaarder</i>	f 9,90
<i>Monopoly en vossejacht</i>	f 9,90
<i>Twintig rode linten, 2e druk</i>	f 12,90
<i>Voetstappen op de voorzolder</i>	f 14,90

Verkrijgbaar bij de boekhandel

UITGEVERIJ KOK VOORHOEVE

MARRIAGE ENCOUNTER
'EEN WEG VOOR SAMEN'

Als je van elkaar houdt...

maak je tijd voor echte communicatie.

Stichting Prot. **Marriage Encounter** houdt in het voorjaar 1996 vier weekends voor echtparen, die hun relatie willen verfrissen en verdiepen. De weekends zijn gepland op 19-21 januari, 16-18 februari, 1-3 maart en 31 mei – 2 juni 1996.

Inlichtingen en aanmelding tel. 0115-561333

Open Doors brengt nieuwe Chinese kinderbijbel uit

(van onze red. kerkelijk leven) ERMELO - Open doors heeft een nieuwe kinderbijbel voor en door Chinezen uitgebracht.

Aan dit project heeft Open Doors lang gewerkt. Volgens de organisatie... werkt waar

geloof niet uitgedragen mag worden, is deze uitgave uniek. Want het is de eerste en enige kinderbijbel in modern Mandarijn en in het vereenvoudigde schrift.

Turkije houdt transport van Open Doors tegen

OPEN DOORS AL 40 JAAR OP DE BRES VOOR DE LIJDENDE

Daar waar christenen lijden om hun geloof probeert Open Doors hen te steunen met bijbels, lektuur en persoonlijke bemoediging. Het gratis maandblad informeert u over actuele zaken en reikt gebedspunten aan, zodat u ook op de bres kunt staan.

BON

VUL DE BON IN:

Naam: dhr. / mw.

Adres:

PC/Plaats:

BON OPSTUREN NAAR: OPEN DOORS, ANTW.NR. 2047, 3850 AA ERMELO

OPEN DOORS VOOR U:

SPREEKBEURTEN

GRATIS

MAANDBLAD

KINDERMATERIAAL

UITLEENSERVICE

COMITÉ VAN

AANBEVELING O.A.:

DRS P.J. VAN KAMPEN

DRS N.C. VAN VELZEN

DHR. H. BINNENDIJK

DHR. E. VAN MIDDELKOOP